

L'ESQUÍ AL PIRINEU OCCIDENTAL (1919-1956)

UNA HISTÒRIA DELS ORÍGENS DE L'ESQUÍ A CATALUNYA

Xavier Torreadella i Flix

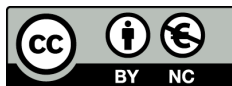
L'ESQUÍ AL PIRINEU OCCIDENTAL (1919-1956)

UNA HISTÒRIA DELS ORÍGENS DE L'ESQUÍ A CATALUNYA

Xavier Torrebaddella i Flix

Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra, 2015

Aquest document està subjecte a una llicència d'ús *Creative Commons*. Es permet la reproducció total o parcial, la distribució, la comunicació pública de l'obra i la creació d'obres derivades, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. <http://ddd.uab.cat/record/129853>

Agraïments personals a:

Jordi Abella, Ignasi Ros, Francesc Prats, Feliu Izard, Ramon Bernadas, Carles Olivella, Mireia Izquierdo, Juan Blanco, Ferran Rella, Cristòfol Cuadras, Francisco Cases, Palmira Cases, Josep Bessolí, Francisco Soler, Joan Civat i Toribi Bergua.

1	PRESENTACIÓ	9
2	DEL NOSTRE EXCURSIONISME	11
3	LES PRIMERES MANIFESTACIONS DELS ESPORTS DE NEU A CATALUNYA	17
4	L'ESQUÍ ARRIBA A L'ALT ÀNEU I A LA VAL D'ARAN	24
5	LA CARRETERA A ESTERRI D'ÀNEU I A LA VAL D'ARAN	32
6	UN ALLOTJAMENT PER AL PRIMER TURISME.....	38
7	EL PORT DE LA BONAIGUA I EL REFUGI DE LES ARES	40
8	L'ESQUÍ CATALÀ ALS ANYS TRENTA.....	50
9	LA BONAIGUA FUNCIONA COM A ESTACIÓ D'ESQUÍ	55
10	DE L'ESQUÍ DE POSTGUERRA A LES ESTACIONS D'ESQUÍ MODERNES	72
10.1	L'Escola d'Esquí de La Molina	76
10.2	L'esquí torna a la Val d'Aran	78
10.3	Espot i els primers concursos d'esquí del Pallars.....	81
11	EPÍLEG: DESPRÉS DE CENT ANYS D'HISTÒRIA	91
12	CRONOLOGIA.....	92
13	BIBLIOGRAFIA.....	96
14	CENTRES DOCUMENTALS CONSULTATS:	102

1 Presentació

La temporada 2008-2009 celebràvem el centenari de l'arrencada dels esports de neu a Catalunya. De les primeres manifestacions de l'esquí als moments actuals l'evolució tècnica ha canviat molt¹. És evident també que, turísticament, l'esquí ha transformat el sistema socioeconòmic d'una gran part de la població pirinenca.

Tanmateix, l'originària concepció de l'esquí segueix vigent. Fins i tot podem dir que els esports de neu actuals encara retenen molta de l'essència que es respirava en temps passats: l'amor a la natura, l'evasió urbana, la recerca de llibertat, la sensació d'aventura, de risc o de vertigen.

Al voltant dels esports de neu hem vist com en aquests darrers anys ha augmentat considerablement el nombre de practicants, i com han proliferat arreu del Pirineu català el nombre d'estacions i de serveis complementaris. De la diferenciació social i elitista de l'esport s'ha passat a una progressiva popularització, i avui l'esquí és a l'abast d'un important segment de la població de totes les edats.

Davant d'aquest espectacular creixement, les zones del Pallars Sobirà i de la Val d'Aran han vist els alts i baixos de l'esquí, tant a nivell esportiu como turístic. Al llarg dels anys i al voltant d'aquest esport tan noble s'han obert debats i s'han manifestat infinitud de contradiccions. No obstant això, encara estem molt lluny d'aconseguir allò que tots voldríem, i per això caldrà que en un futur ens posem d'acord a participar dels projectes i aportar idees noves. Abans però, potser, ens seria útil i necessari conèixer una mica millor i disposar d'una certa proximitat de com va començar tot.

És per això que després de cent anys d'esports de neu, el moment ens convida a fer retrospectives històriques que ens possibilitin la descoberta de noves dades, i alhora a reflexionar col·lectivament sobre el camí recorregut. Hem pres aquesta direcció per tal d'aportar noves informacions i fets per a molts oblidats o que han passat de llarg per la poca història que hi ha al voltant d'aquets esports.

Així doncs, en aquests apunts hem pretès subratllar unes breus dades per tal de situar en el context de l'excursionisme català els primers antecedents de l'esquí a l'Alt

¹ Brasó i Rius, Jordi: "Evolución de la progresión metodológica para el aprendizaje del esquí alpino, de 1913 a 2012", *EmásF: revista digital de educación física*, 2012, núm. 19, p. 65-76.

Àneu i a la Val d'Aran. Al mateix temps, desitgem deixar constància d'aquelles primeres petjades excursionistes que ja en el seu temps conceptuaren l'esquí alpí com un esport capaç de desvetllar l'atractiu turístic del Pirineu. En aquest context analitzarem com al Pirineu Central l'esquí s'inicia cap als anys trenta del segle XX als voltants del port de la Bonaigua. Descobrirem com a les Valls d'Àneu l'esquí i l'excursionisme en general es van veure afavorits per l'aprofitament de la primera carretera cap a la Val d'Aran i d'altres projectes que al voltant de l'hoteleria ja anunciaven atrevidament el reclam turístic, i el desenvolupament econòmic al qual podia aspirar la zona. També posarem al descobert com tots aquests fets i d'altres de l'època del franquisme són esperonats per la primera entitat de l'excursionisme català, que actua com a motor dels esports de neu arreu del Pirineu català: el Centre Excursionista de Catalunya.

Per a l'elaboració d'aquest treball hem utilitzat principalment fonts documentals originals de l'època, destaquem els *Butlletins* del Centre Excursionista de Catalunya. També hem incorporat algunes fonts orals de testimonis locals i propers, que encara tenen present en la memòria aquells primers anys en què van posar-se uns esquís. Hem revisat de forma complementària altres documents moderns relatius a la història de l'excursionisme català, d'aproximació general a les Valls d'Àneu i al Pallars Sobirà.

Finalment hem volgut incorporar en aquest volum una galeria bibliogràfica d'aquelles primeres publicacions que al voltant dels esports de neu foren publicades o conegudes a Catalunya. També hem incorporat una galeria d'imatges de diferents fonts i arxius que il·lustren i acompanyen per a la millor interpretació dels fets que aquí hem volgut recuperar.

Aquest treball no hauria estat possible sense totes aquelles persones que en el seu dia desitjaren obrir nous horitzons per a Catalunya, i que amb el seu testimoniatge ens han deixat la petjada històrica que al voltant de l'esquí avui pretenem recuperar, i que ens permet construir el relat que a continuació exposem. A tots ells i a d'altres que fan que l'esquí encara esdevingui, sobretot, un element d'educació i de convivència social entre les persones i els pobles, també els dediquem aquest treball².

² Aquesta obra va estar enllestida per sortir en l'any de la commemoració del Centenari de l'esquí català. No obstant, els impediments de la seva publicació, que ara serien difícils d'explicar, han provocat que definitivament es publiqués per l'autor, sense cap ajut institucional.

2 Del nostre excursionisme

A Catalunya, cap a finals del segle XIX, el moviment cultural i nacionalista conegut amb el nom de la Renaixença ens porta els primers antecedents moderns de l'excursionisme. A les terres lleidatanes l'excursionisme arrenca amb l'Associació Catalanista de Lleida, que el 1878 funden Frederic Renyé i Josep Pleyan de Porta. L'entitat lleidatana ja conreava l'excursionisme científic, a l'igual que ho va fer la primitiva i originària Associació Catalana d'Excursions Científiques i l'Associació d'Excursions Catalanes creades a Barcelona en els anys 1876 i 1878 respectivament.

Uns anys més tard, al 1884, es constituí l'Associació Excursionista Ilerdanesa, una entitat plenament vinculada al moviment excursionista i que pot ésser considerada com la tercera associació excursionista de tot l'Estat. El seu primer president i impulsor, Josep Pleyan de Porta (1841-1891), historiador i professor de l'Escola Normal, és considerat com un dels principals representants de la Renaixença a Lleida³. L'Associació Excursionista Ilerdanesa tenia com a principal objectiu donar a conèixer la cultura i el patrimoni artístic de les comarques ponentines⁴.

³ Vid. Borrell, Josep i Sanvicenç, Paquita: *La Renaixença a Lleida*, Edicions de la Universitat de Lleida, 1998.

⁴ Cfr. *Butlletí de l'Associació Excursionista Ilerdanesa*, núm. 1, 15 de maig de 1885.

Al 1884, el Pirineu de Lleida adquireix un primerenc protagonisme a partir d'una de les publicacions de l'escriptor mossèn Jacint Verdaguer (1845-1902), també conegut com un dels fundadors de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques. En aquest any es publica a la *Veu de Montserrat* els relats excursionistes de Verdaguer, on hi apareix les descobertes de les excursions realitzades al 1882 a l'Alt Pallars: Castellbó, Rubió, Sant Joan de l'Erm, ascensió al pic Salòria, vall de Cardós, Esterri d'Àneu, València d'Àneu, Isabarre, Boren, Arreu, Isil, Alós i Montgarri. En aquestes excursions Verdaguer corona importants cims com la Pica d'Estats i l'Aneto. Més tard aquestes excursions també són incloses en el llibre *Excursions y Viatges*, que publica la Il·lustració Catalana el 1887⁵.

Les narracions literàries del Pirineu lleidatà, i proposades com a opció pels seus itineraris als excursionistes, se succeeixen a partir del nou segle. Així trobem, en primer lloc, com l'aneuenc i reputat farmacèutic Joaquim Morelló i Nart (1858-1926), natural d'Esterri d'Àneu, dóna a conèixer el 1904 *La Vall d'Àneu*, un treball llegit al Centre Excursionista de Catalunya el dia 18 de març de 1904, amb l'acompanyament d'una exposició fotogràfica que descriu l'excursió per la seva terra⁶.

Després Juli Soler i Santaló (1865-1914), un dels principals promotors de l'excursionisme català, publica el 1906, també al *Butlletí* del Centre Excursionista de Catalunya, "Excursions per l'Alta Ribagorça", i, també el mateix any apareix publicada la popular obra *La Vall d'Aran: Guia monogràfica de la comarca*⁷.

Per tant, en aquests anys l'excursionisme comença a protagonitzar una important funció en la descoberta geogràfica i en la revalorització de la riquesa del patrimoni cultural i etnogràfic amb l'objectiu de contribuir a la recuperació nacional de Catalunya. Així ho deixa subratllat el folklorista Francesc Maspons i Labrós (1840-1901), com a president del Centre Excursionista de Catalunya, entitat que el 1890 hereta la continuïtat de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques i de l'Associació d'Excursions Catalanes⁸. Francesc Maspons exposa al 1894 els resultats assolits per l'excursionisme català en el decurs dels darrers anys, tot i remarcar el bé que

⁵ Vid. Miró, Ramón: *Verdaguer i els Pirineus. Antologia*, Editorial Garsineu, Tremp, 2004.

⁶ Morelló, Joaquim: *La Vall d'Àneu, Tip. "L'Avenç"*, Barcelona, 1904.

⁷ Vid. Soler Santaló, Juli: *Excursions per l'Alta Ribagorça*, Editorial Garsineu, Tremp, 2003. Soler Santaló, Juli: *La Vall d'Aran: Guia Monogràfica de la Comarca*, Editorial Garsineu, Tremp, 1998.

⁸ Francesc Maspons fou fundador i president de l'Associació d'Excursions Catalanes (1883-1890) i va promoure la unió d'aquesta entitat amb l'Associació Catalana d'Excursions Científiques i, alhora, al 1890 la constitució del Centre Excursionista de Catalunya, que va presidir entre 1892 i 1896.

l'excursionisme ha fet per a Catalunya, el que val i el que representa. Francesc Maspons afegeix que l'excursionisme català va ser creat i organitzat prou diferent de les societats alpines estrangeres, ja que aquestes cercaven en l'excursionisme un fi en si mateix, en canvi a Catalunya l'objectiu de l'excursionisme era molt més ampli. A l'estudi geogràfic de les muntanyes, tot i l'esbarjo, calia afegir-hi un esperit de recerca nacional.

“Son objecte lo recorre las comarcas de Catalunya a fi de coneixe, estudiar y conservar tot lo que oferescan de notable la naturalesa, la historia, l'art y la literatura en todas las manifestacions, aixís com la llengua, las tradicions, las costums de sos habitants, valentse del excursionisme pera divulgar son coneixement y fomentar la estimació que mereixen.” [...]

“Animo, donchs, Senyors y companys meus, en la vida del excursionisme; un metje no pot curar un malalt si no coneix be sa naturalesa, son modo de ser y viure; estudiem be Catalunya, reconeixemla per todas las bandas, y quan ho haguém fet, que será'l treball més serio y formal de la nostra renaixensa, si no nosaltres, los qui'ns segueixen derrera nostre, veurán, gracias a nostres esforços tornar la nostra patria a aquella edad d'or que un día va tenirne y que avuy n'es ben mereixedora de reconquistarne.”⁹

En aquest sentit podem concebre l'excursionisme català com un mitjà que recerca tal i com se cita en el Reglament de Constitució del Centre Excursionista de Catalunya: el coneixement profund de Catalunya per a la seva completa regeneració. Aquest també és un aspecte cabdal per a l'excursionisme lleidatà que vol contribuir-hi amb la seva presència.

Al 1906 es constitueix el Centre Excursionista de Lleida (CEL), una institució cultural que aplega tot un grup d'entusiastes lleidatans amants de la cultura catalana. Enric Arderiu i Valls (1868-1920) és el seu principal impulsor¹⁰. A la vora d'Arderiu es

⁹ Maspons y Labrós, Francisco de S.: (Centre Excursionista de Catalunya) *L'excursionisme català* / per ___ (Discurs llegit lo dia 1er de febrer per lo president del Centre D. Francisco de S. Maspons y Labrós en la solemne sessió inaugural de 1894), Tip. La Academia de Serra Germans y Rusell, Barcelona, 1894, p. 8 i 24.

¹⁰ Vid. “Lleidatans d'ahir i lleidatans d'avui. Enric Arderiu i Valls”, *Lleida, revista d'informacions i estudis*, 10 de febrer de 1928, núm. 65, p. 9-14.

troben homes de la vàlua d'en Frederic Godàs, Humbert Torres, Alfred Perenya, Josep Estadella, Rafael Gras, Magí Morera, Manuel Gaya o Romà Sol¹¹.

Fora de l'àmbit lleidatà, al 1905 ja s'ha constituït a Tàrrrega el Centre Excursionista de l'Urgell i la Segarra. A Balaguer, la Secció d'Esports del Centre Nacionalista Català (1907-1923) centra la major part de les activitats en l'excursionisme. A la capital de la Noguera al 1929 es constitueix el Centre Excursionista Balaguerí, i per a l'any següent, en Josep Maria Guilera (1899-1970) –potser el principal propagandista de l'esquí català–, dóna unes conferències que tracten de les “Excursions pel Pirineu amb esquís”, explicant les tècniques de progressió amb esquís i grampons que calen per superar el Pic Aneto (3.404 metres). La presència captivadora d'en Josep Maria Guilera motiva ben aviat els excursionistes balaguerins que prenen part en algunes expedicions alpinístiques a la Pica d'Estats i a l'Aneto, així com també desenvolupen algunes excursions amb esquís¹².

Des dels seus inicis, el CEL és una entitat amb molta empenta i amb un funcionament intens, sobretot en la vessant cultural. Al gener de 1908, el CEL lliura el primer número del *Butlletí*, que mensualment dóna a conèixer el pensament i les activitats realitzades per l'entitat.

“Tindrán, per conseqüent, cabuda a les planes del Butlletí les relacions detallades del Centre y les monografies y estudis que es fassen los socis sobre qualsevulga de les rames o seccions a que s'extén la seua activitat: la Història, la Arqueología, ab totes les Belles Arts, la Lingüística y Folklore y costums y tradicions, la Geologia y Botánica y quant la naturalesa ha posat de remarcable sobre la terra, així com també les reproduccions de monuments y objectes artistichs, será de bon grat admés y obtindrà un lloch en el nostre BUTLLETÍ.”¹³

Certament l'activitat del CEL és intensa i a partir de l'excursionisme s'exploren i es posen al descobert molts dels indrets fantàstics de les terres lleidatanes: les coves del

¹¹ AA. DD.: *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*, Quaderns de Divulgació Ciutadana, Col·lecció La Banqueta, Ajuntament de Lleida, 1995.

¹² Cfr. “Josep M. Guilera al Centre Excursionista Balaguerí”, *Pla i Muntanya*, Balaguer, 13 d'octubre de 1930, núm. 139, p. 1.

¹³ “Qué sera lo Butlletí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda*, núm. 1, gener de 1908, p. 1.

Tabac i l'Escaleta de Camarasa, les pintures rupestres de Cogul o les joies artístiques i arquitectòniques de l'art romànic del pre-Pirineu.

Cal destacar que a Lleida se celebra del 24 al 26 de juny de 1911, el primer Congrés d'Entitats Excursionistes de Catalunya, en destaca la presència lleidatana, amb una ponència de Frederic Godàs (1879-1920), pedagog i director del Liceo Escolar de Lleida, parlant de l'excursionisme a l'escola¹⁴. Les conclusions de la ponència es resumiren en aquests punts:

“ 1ª Seria molt convenient que'ls mestres d'estudi procurassin fomentar entre'ls seus deixebles la pràctica del excursionisme.

2ª Aquestes excursions escolars no deuen considerar-se solament com un motiu d'esbarjo pera'ls infants, sinó que's deu procurar que despertin interès pel coneixement de les coses de casa nostra y en conseqüència admiració y carinyo envers les mateixes.

3ª Pera assegurar lo bon resultat de les excursions, los mestres deuen tenir en compte les circumstancies especials de la localitat, nombre d'excursionistes, edat, preparació convenient y tot quant pugí contribuir al seu bon èxit.

4ª Deu recabarse l'auxili de les corporacions oficials y fins de les particulars, per a que contribueixquen a subvencionar los gastos qu'aquestes excursions ocasionen.

5ª Los Centres excursionistes de Catalunya deuen interessar-se en que's fomenti la pràctica de les excursions escolars; y al efecte posaran a disposició dels mestres, que ho demanen, los datos y notes y aparells que puguin donar facilitats o puguin contribuir a obtindre bons fruits de les excursions que's practiquen.”¹⁵

En aquest Congrés se concreten les bases per al desenvolupament de l'excursionisme a Catalunya: confecció d'itineraris i rutes de muntanya, senyalització, planificació de la xarxa de refugis de muntanya, etc.

¹⁴ Vid. *El Ideal*, juny de 1911.

¹⁵ Frederic Godàs en *Congresos Excursionistes Catalans, Volum I: Deliberacions del Primer Congrés Excursionista Catalá*, Estampa Sol y Benet, Lleyda, 1911, p. 112-117.

Al 1909 el Centre Excursionista de Catalunya inaugura el primer refugi de muntanya, el d'Ull de Ter. Al 1913 s'inicien les obres del refugi de la Renclusa que, situat a 2.100 metres d'alçada, s'inaugura el 1917, i esdevé el campament base per a les expedicions al pic de l'Aneto.

Abans, però, del Congrés Excursionista, en Joaquim Morelló ja havia indicat la necessitat de senyalitzar els itineraris pirinencs d'alta muntanya, tal i com es feia en els països europeus i muntanyosos més avançats, i tal vegada la conveniència de disposar de refugis:

“Tampoch costaria gaire la colocació d'algunes planxes indicadores d'altituds, direccions y distàncies, substituint aixís les deficiències de l'Estat. A Suiça, Alemanya, França y altres nacions, els signes de la civilització es troben fins als cims de les més altes muntanyes.”¹⁶

Joaquim Morelló, referint-se a l'indret de la Mare de Déu de les Ares, també remarca la intenció de condicionar-lo per tal que serveixi de refugi:

“La capella de les Ares té al costat un gran cobert que serveix de corral. Creyem que ab poch cost podria convertir-se en refugi dels viatgers que han d'atravessar el Port durant el mal temps, que regularment dura vuit o nou mesos, y tal volta s'evitarien algunes desgracies de les que tant sovintegen.”

17

En aquests primers anys, l'excursionisme lleidatà deixa de banda les aproximacions pirenaïques. Aquesta zona distant i de difícil accés no és cap objectiu del CEL que se centra en aspectes culturals més propers a la capital del Segrià. No obstant això, des de Barcelona el CEC, potser amb una identitat més aventurera, com la d'altres associacions alpines d'Europa, és qui primer s'avança al descobriment del territori de l'alt Pirineu, això sí, sota l'escalf d'un pirinenc com en Joaquim Morelló.

¹⁶ Morelló, Joaquim: *La Vall d'Àneu*, Tip. “L'Avenç”, Barcelona, 1904, p. 46.

¹⁷ *Ibid.*, p. 45.

3 Les primeres manifestacions dels esports de neu a Catalunya

Les primeres manifestacions dels esports de neu es van dur a terme entre els anys 1907 i 1908. Després d'unes excursions hivernals el 1907 a la muntanya del Puigmal (Cerdanya francesa) i dels contactes presos amb alguns clubs alpins europeus. Al cap de 32 anys l'excursionisme cultural, el 7 d'agost de 1908 es constitueix la Secció d'Esports de Muntanya del CEC¹⁸. Aquesta secció es converteix immediatament en el motor de la pràctica dels esports de neu a Catalunya i, alhora, és el gir que cap a l'esport representa la nova concepció de l'excursionisme català.

“El principal objectiu seran les ascensions muntanyenques i la pràctica i foment dels esports d'hivern a la nostra terra, tot estenen l'ús i el maneig de tots aquells aparells que, com els esquís, luges i el moderns bobsleighs faciliten las ascensions i travessies de les muntanyes durant l'hivern.”

En el repàs dels *Butlletins* del CEC trobem ben aviat les primeres incursions dels esports hivernals: per Nadal de 1908, als Rasos de Peguera; per Cap d'Any de 1909, al Matagalls; el 14 i 15 de gener del mateix any, a La Molina; el 31 de gener, a Núria, i pel febrer a Santa Fe del Montseny i a Ull de Ter. El 21 de març de 1909 se celebra al Matagalls (Montseny) el Primer Concurs Català de Luges, que representa la primera competició d'esports d'hivern de tot l'Estat¹⁹.

Al 1911, el CEC, sota la presidència de Cèsar August Torras, organitza del 29 de gener al 5 de febrer la Gran setmana de Sports d'hivern a Ribes de Freser. Aquesta trobada és una veritable demostració de la capacitat organitzativa del CEC²⁰. En aquests

¹⁸ Si es vol conèixer més dels orígens de l'esquí en el territori espanyol es recomana la obra de Martínez Embid, Alberto: *El esquí en Sallent: Tras las huellas del centenario I*. (1905-1919), Ayuntamiento de Sallent de Gallego, Sallent de Gallego, 2007.

¹⁹ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: “Els esports d'hivern a Catalunya”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1909, núm. 169, p. 37-44.

²⁰ Cèsar August Torras (1852-1923), agent de canvi i borsa, ha estat considerat com el primer promotor de l'excursionisme català. Al 1885 presidí l'*Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, i després diverses vegades el Centre Excursionista de Catalunya (1902-1915 i 1921-1923). Al 1920 fou president de

dies l'esport és intens: excursions amb esquís, curses, salts, curses d'obstacles i luges; tota aquesta activitat es complementa amb activitats culturals i festives²¹.

Després vénen altres trobades i campionats d'esports d'hivern, cada vegada amb més participació i millor organització. La Molina i Ribes de Freser són els llocs més adients per aquestes manifestacions esportives, però també cal destacar la del gener de 1914 a la muntanya del Tibidabo, any en què la neu sorprengué Barcelona inesperadament²².

Centre Excursionista de Catalunya. Sports d'Hivern -1913. Font: autor

El primer llibre d'esquí publicat a Catalunya de V. Laserra, *Sports de nieve*, Ed. Sintès, s.a. (1915). Font: autor

Al 1915 els esports de neu ja queden constituïts entre el grup d'esports emergents de l'onada esportiva catalana. L'edició del llibre *Sports de nieve* per V. de la Serra, obra publicada en la popular biblioteca esportiva "Los Sports", ja anuncia que aquelles noves pràctiques que s'han iniciat sota la protecció de l'excursionisme aniran a més tal i com es constata en altres països:

la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya, entitat que posteriorment es convertí en la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya. La contribució bibliogràfica és la més voluminosa de l'excursionisme català. Vid. Albesa, Carles: *Cèsar August Torras*, Ed. Columna, Barcelona, 1994.

²¹ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: *Sports d'hivern-1913* (Els sports de neu a Catalunya), Centre Excursionista de Catalunya, Tip. Lit. Filiol y C^a. S. en C., Barcelona, 1913.

²² Vid. "Concursos de neu del Centre Excursionista de Catalunya", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1914, núm. 229, p. 33-40.

“Y años a venir, cuando sea un hecho la construcción de muchas de las vías de comunicación proyectadas en los valles de Arán, de Caldas de Bohi, de Capdella y de muchos otros, podrían crearse grandes centros de turismo y sport, que podrían fácilmente competir con los ya existentes en la otra vertiente pirenaica. (...) No nos faltan, por tanto, lugares a propósito para la práctica de los sports de nieve en nuestra Patria; ello, unido a la creciente afición y progresivo entusiasmo de nuestra juventud, ya iniciada en los mismos anhelos y esfuerzos de nuestra raza, nos hace suponer fundamentalmente, en el sucesivo desarrollo de los sports de invierno en nuestro país y en la formación de estos grandes centros que los acrecientan y propagan, en general beneficio de sus habitantes y de la vida deportiva de los pueblos, cada día más ufana y más necesaria.”²³

En aquests primers anys dels esports de neu, la burgesia barcelonina pren part en trobades i en concursos on es va posar de manifest l'aspecte recreatiu i festiu d'una societat moderna i ociosa. En aquest sentit, els esports de neu possibiliten el creixement d'un turisme de muntanya que, en aquests esports, troba un fet diferencial, i on també la diversió i les excentricitats estan assegurades. Un exemple el trobem en els Concursos d'esports d'hivern del CEC el 1917 a Ribes i a Camprodon. Allí assagen altres formes de gaudir de la neu: cavalls que remolquen esquiadors, curses de parelles, etc.

A partir del 1917 tenen lloc les primeres excursions d'alta muntanya amb esquís. La primera d'aquestes excursions és la de Corbera a la cima dels Rasos de Peguera; el 1919, la llarga excursió a l'Alt Pallars, Val d'Aran i Benasc; el 1921, de Núria a la cima del Puigmal amb final a La Molina; el 1922 es realitza la primera ascensió a l'Aneto, i el 1923 es travessa de la Val d'Aran a Espot, pel port de Ratera.

L'hivern de 1922, el CEC organitza una nodrida sortida d'esquiadors a La Molina. L'hivern de 1923-1924 el tren ja cobreix amb tota normalitat el trajecte de Barcelona a Puigcerdà. El 13 de gener de 1924, un grup d'aficionats realitza una excursió més amunt de La Molina descobrint les àmplies pistes de Font Canaleta. Aquell mateix any aquestes pistes es converteixen en la primera estació catalana. El 1925 el CEC inaugurava el Xalet-

²³ Laserra, V, de: *Sports de nieve*, Ed. Sintés, SA (1915), p. 100-101.

refugi de La Molina, com a alberg per a les pràctiques de muntanya i en especial per als esports de neu²⁴.

En aquests anys, l'excursionisme nascut el segle XIX ha canviat completament de concepció. A Catalunya, propagandistes com Josep Maria Batista i Roca (1895-1978) o Francesc Pujol i Algueró (1896-1975) en reconduïxen l'orientació teòrica. L'excursionisme es troba plenament integrat en l'àmbit esportiu català i moltes de les actuacions ja tenen un caràcter competitiu, sobretot pel que fa als esports de neu, que ja tenen una considerable presència en moltes de les associacions excursionistes.

“L'Excursionisme és l'esport a què el nostre poble per tradició i per naturalesa sent major afició, el més antic i el més important de tots els que hom practica entre nosaltres.

La popularitat obtinguda darrerament per certs esports forasters no ha arribat a exercir una veritable influència esportiva entre la nostra gent, una influència d'educació física y moral. L'esport no ha d'ésser mai un espectacle en què uns pocs pagats fan d'actors i uns quants milers fan de públic [...]

L'Excursionisme, en canvi, és realment un esport veritable, puix els seus entusiastes són els mateixos que el practiquen, obtenint així un positiu benefici per al llur desenrotllament corporal i llur salut, i adquirint o enfortint certs virtuts morals d'alta importància individual i col·lectiva, constància companyonia, disciplina i confiança en les pròpies forces. I això encara sense parlar de la sèrie de coneixements d'Història Natural, de Geografia, d'Arqueologia, d'Història o de Folklore que l'excursionista adquireix, ni l'admiració i amor que sent créixer per la terra que trepitja tot fruïnt dels grans espectacles naturals que s'obren davant dels seus ulls”²⁵

“El bon excursionista no és únicament, doncs, l'home que camina per camins i corriols, que puja als cims de les muntanyes i visita els pobles

²⁴ Per a un millor estudi dels esports de neu a Catalunya podeu apuntar *l'Anuari de l'esquí català, 1936*, Federació d'Esquí de Catalunya, Barcelona, 1936; Laserra, V, de: *Sports de nieve*, Ed. Sintès, SA (1915); Centre Excursionista de Catalunya: *Sports d'hivern*, 1913; Guilera, Josep M.: *Carnet d'un esquiador (1915-1930)*, Lib. Catalònia, Barcelona, 1931 i *Butlletins del CEC* de 1908 al 1936.

²⁵ Batista i Roca, J. M.: *Manual d'excursionisme*, Ed. Barcino, Barcelona, 1927.

allunyats. Es l'home complet, conscient enamorat de la vida i fidel a la pàtria, que la vol conèixer la terra per estimar-la més i per a servir-la millor.”²⁶

“Cal implantar una tasca cultural en el recinte del nostre excursionisme. Les excursions són altament educatives. Cultura i excursionisme no es poden desentendre. Són dos mots que es complementen recíprocament, i per tant, cal afirmar categòricament que cal capacitar-se de com cultura i excursionisme són dues expressions que s'agermanen en un profund i fort enllaç indissoluble. Els excursionistes de la nostra terra hem de realitzar la peremptòria necessitat de fer-nos una cultura integral. Hem de posseir vocació per tal comesa. Cal renovar-se. Catalunya és el nostre gran amor. Per la tradició gloriosa de la nostra amada terra, per la sang dels nostres avantpassats.”²⁷

Portada revista *Stadium*, Barcelona, 1922. Font: autor

Catalunya Gráfica, 1 d'abril, 1923, núm. 25. Font: BNE (Hemeroteca)

Al 1926, *L'Esport Català* publica un article que felicita l'acció de les associacions excursionistes catalanes i l'organització dels cursos que lliuren uns professors suïssos d'esquí a La Molina. A més a més, es posa de relleu el magnífic complex per a l'esport de

²⁶ Pujol Algueró, F.: (Biblioteca de Sociològica Contemporània) *Tècnica de l'excursionisme*. Pròleg d'A. Rovira i Virgili. Secció A. Op. I, Ed. Norma, Barcelona, 1936 [Fragment del pròleg d'Antonio Rovira i Virgili]

²⁷ Pujol Algueró, F.: (Biblioteca de Sociològica Contemporània) *Tècnica de l'excursionisme*. Pròleg d'A. Rovira i Virgili. Secció A. Op. I, Ed. Norma, Barcelona, 1936, p. 9.

neu que s'ha organitzat a La Molina. Tanmateix es posa en dubte la capacitat esportiva dels esquiadors catalans, i es posa en evidència el llarg camí que cal recórrer pel que fa a l'aspecte competitiu.

“El desenrotllament notable assolit en la pràctica de l'excursionisme hivernenc a Catalunya es deu principalment a la voluntat de l'individu i a l'afició que l'excursionisme muntanyenc ha desvetllat entre els *sportmen* a Catalunya, està cridat a formar forts i destres muntanyencs; però cal avesarnos-hi i l'esperit d'entrenament no existeix encara entre els nostres skiadors, que no saben o no poden competir [...] Cal caminar molt per arribar a classificar-nos en el lloc que ens correspon.”²⁸

Cap a final dels anys vint, la progressiva popularitat de l'esquí es concreta en un augment de grups d'aficionats i de seccions d'esports de neu i/o d'esquí a les associacions excursionistes. La Federació d'Esquí de Catalunya (FEC) es constitueix el 1933 i al 1935 compta ja amb 26 entitats, la majoria seccions d'esquí de les associacions excursionistes. En total, la FEC disposa de quasi set mil aficionats. Només al 1935 se xifra en més de cinc mil les destinacions en tren a l'estació de La Molina²⁹.

A les terres de Ponent, el CEL no inicia la pràctica dels esports de neu fins al 1935, any en què es constitueix la Secció d'Esports de Muntanya. En el *Butlletí del Centre Excursionista* de 1936, la Secció d'Esports de Muntanya ofereix als associats la possibilitat de llogar material de muntanya per a la pràctica dels esports: esquís, tendes de campanya, cordes, piolets, llums, etc.³⁰ Així mateix, al 1936, el CEL organitza sortides a la neu per tal de practicar els esports d'hivern. Concretament una d'aquestes sortides fou a Envalira, el 12 de gener de 1936³¹. L'estació andorrana és en aquell moment la que resultava més propera a Lleida, a més a més també és l'estació d'esquí més ben equipada del Pirineu, ja que compta amb un cable mecànic –de 80 metres de desnivell–, per a remuntar les pistes. Els esquiadors lleidatans van fins a la Seu d'Urgell i, a partir d'aquí, disposen d'un servei d'automòbil combinat amb un auto-oruga o auto-chenille des de la Seu d'Urgell fins a Encamp el primer i, el segon, fins als Xalets o refugis d'Envalira –

²⁸ “L'esport de l'ski a Catalunya”, *L'Esport Català*, 16 de febrer de 1926, núm. 46, p. 1.

²⁹ Cfr. *Anuari de l'esquí català*, 1936.

³⁰ *Butlletí del Centre Excursionista de Lleida*, 1936, núm. 1.

³¹ Cfr. *La Tribuna*, 10 d'octubre de 1936.

inaugurats per l'Esquí Club Andorra al desembre de 1933-, a peu de pistes (2.124 metres). Per a l'1 de maig del mateix any es programa a la mateixa localitat andorrana la primera cursa social d'esquís del Centre Excursionista, doncs l'estació d'Envalira disposa de pistes per al descens i l'eslàlom, i l'experiència organitzativa de l'Esquí Club Andorra³².

Anuncis publicitaris publicats en les revistes de l'època.

³² Cfr. *La Tribuna*, 29 d'abril de 1936.

4 L'esquí arriba a l'Alt Àneu i a la Val d'Aran

A partir de 1908, any en què s'inicien els esports de neu a Catalunya, la pràctica de l'esquí s'incrementa notablement i alhora es desenvolupa el turisme de muntanya. En els anys trenta, l'esquí català ja està força consolidat, sobretot a La Molina, a la vall de Núria, Rasos de Peguera i Envalira (Andorra). No obstant això, l'esquí a les comarques lleidatanes, allunyades del nucli principal de practicants, encara no està ni molt menys explorat.

Com ens informa Josep Guilera i Albiñana (1899-1970), les primeres incursions amb esquís al Pallars i a la Val d'Aran es desenvolupen molt més tard que en altres llocs³³.

Podem dir que en el 1r Congrés Excursionistes Català que es va celebrar a Lleida, del 24 al 16 de juny de 1911, és on es van marcar les primeres orientacions de l'esquí a les comarques de muntanya. Les orientacions van anar a càrrec de la conferència d'en Guillem de Barnola, que va insistir en la necessitat immediata de donar a conèixer als muntanyesos les utilitats dels esquís, de les raquetes de neu i dels trineus. Un motiu per a fer-ho era mostrar com aquests aparells servien per a creuar amb facilitat els passos entre muntanyes, i alhora evitar molts dels greus i mortals accidents dels vianants que sorpresos pel torb quedaven colgats per la neu, tal i com ho indicaven moltes de les creus clavades en aquests indrets. Així mateix, en aquesta conferència es van remarcar altres punts d'interès per a fomentar la pràctica de l'esquí, les raquetes com a medi de comunicació entre les comarques pirinenques, com a esports i com a medis auxiliars de l'excursionisme:

“Fomentar la pràctica dels sports d'hiver, creant seccions d'esports de muntanya; organitzar excursions y celebrar concursos, procurant no siga privilegi de una o dues valls o determinades comarques, sino de tot el Pirineu, segons la importància dels pobles. Sobretot tenir en compte dits concursos son una font de riquesa pera'ls indrets on se celebren.

³³ Vid. Guilera, Josep M.: *Carnet d'un esquiador (1915-1930)*, Lib. Catalònia, Barcelona, 1931.

Ensenyar als paysans la construcció y maneig dels skis, trineus, etc. aprofitant les excursions que's facen, o be publicant folletos descriptius, com fan altres, com altres societats similars del estranger.”³⁴

Al 1919, la Mancomunitat de Catalunya presidida per Josep Puig i Cadafalch (1917-1923), amb l'objectiu de popularitzar l'esquí a les comarques catalanes en què la pràctica pot esdevenir útil a l'hivern, subvenciona una excursió a la Val d'Aran amb esquís, per a ensenyar-ne l'ús als seus habitants³⁵. Amb aquesta finalitat, els expedicionaris representants de la Secció d'Esports de Muntanya del CEC: Lluís Estasen, Josep M. Soler i Pau Badia, s'enduen deu parells d'esquís, cinc de bastons i cinc de raquetes, que és el donatiu de la Mancomunitat. L'expedició surt el dia 26 de febrer des de Bagà, per tal d'arribar a la Val d'Aran el 10 de març. Les primeres demostracions i classes d'esquí a la Val d'Aran es fan al pla de Beret, per a continuar-les els propers dies a d'altres municipis de la Vall.

Però abans d'arribar els esquís a la Val d'Aran, s'aturen a la banda del Pallars Sobirà. El dia 28 de febrer l'expedició de la Mancomunitat arriba a les Valls d'Àneu i fan nit a Espot. L'endemà reprenen camí cap a l'estany de Sant Maurici i arriben a d'alt del Portarró d'Espot. Avui aquesta és una de les excursions més clàssiques i més boniques de l'esquí de muntanya que es pot realitzar dins del marc de l'actual Parc Nacional d'Aigües Tortes i Estany de Sant Maurici. El dia 2 de març continuen amb una altra excursió, aquest cop cap a la pala d'Erexe, dominis esquiables de l'actual estació d'Espot-Esqüí. Després d'aquesta excursió alguns joves d'Espot reben les primeres lliçons d'esquí, avançant-se així als aranesos.

“Al cap d'una hora de la sortida arribem a Espot davant molta gent que havia vingut a veure'ns com baixàvem ja que aprofitarem la neu fins a prop del poble.

Després de dinar, com sigui que hi havia alguns que manifestaren interès per saber com es feien servir els skis, ens dirigirem amb ells i el noi

³⁴ Congresos Excursionistes Catalans: (Congresos Excursionistes Catalans) *Volum I. Deliberacions del Primer Congrès Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny de 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congressistes*, Est. Sol y Benet, Lleyda, 1911, “Los sports de montanya y l'excursionisme. L'ur pràctica com a sports, com a medis de comunicació y com auxiliars de l'excursionisme”, p. 139-144.

³⁵ Sports de invierno. Pro Valle de Arán. *El Sport*, 12 de febrer de 1919, núm. 162, p. 11-10.

Saurat a un camps a mitja hora lluny i deixant-los nostres skis els ensenyàrem la manera de servir-se'n i s'estigueren fins entrada de fosc assajant-se per aquells camps, quedant tots ells ben entusiasmats.”³⁶

Al respecte, al 1933 la disposició de la nova carretera dóna una bona situació d'aproximació a Espot, d'aquesta manera el CEC considera el poble com un excel·lent punt per a desenvolupar una estació d'esquí. Val a dir, però, que aquest fet no es concreta fins al cap de trenta-cinc anys, quan al 1968 un grup d'empresaris obren l'estació de Super-Espot.

Reprenen la ruta d'esquí cap a la Val d'Aran el dia 3 de març, els expedicionaris ja són a Esterri d'Àneu. Esperen l'arribada del paquet d'esquís de la Mancomunitat amb el que han d'obsequiar als aranesos, i el dia 5 prenen la decisió de desafiar el cim del Teso de Son.

“Dia 3. A mig matí deixàrem Espot per traslladar-nos a Esterri. En sortir, travessem el riu seguin avall per la vorera esquerra deixant al cap de mitja hora el molí, el camí a Escaló; continuem a vall per suau pendent, tot sentin el soroll eixordador del riu que baixa per la dreta i s'estimba entre les grosses roques que omplen el seu llit. Uns trenta minuts més tard, passem pel peu d'una gran borda i deixem també a la dreta el camí que, en ràpides marrades, baixa a la carretera del pont de la Torrassa. Entrem ja a la ribera del Noguera Pallaresa i es domina al davant la gran plana d'Esterri amb les nevades muntanyes que l'envolten, i als nostres peus el riu que passa per un estret congost; al cap de dotze minuts arribem a la carretera, en un lloc on es troba el mall: una grossa pesa de ferro enclavada al mateix costat d'ella. Descansem una estona i reprenem el camí. Passem pel pla prop del Noguera, que es divideix en una varietat de braços; després d'un quart trobem les cases de la Guingueta, i entrem a Esterri d'Àneu al cap de dues hores i quart d'haver sortit d'Espot.

Esterri és la capital de la Vall d'Àneu i la vila més important de l'encontrada, a 971 m d'altitud. El Noguera Pallaresa divideix la població, i els dos costats es comuniquen per un alt pot de pedra de dos ulls; el seu aspecte

³⁶ Estasen, Lluís: “El Ski a la Vall d'Aran”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre-desembre de 1919, núm. 298-299, p. 281-302.

és ben típic, essent el carrer Major el més important, que va de cap a cap del poble i té a l'extrem N una bonica creu de pedra. A més, la seva proximitat amb la Vall d'Àran fa que sigui un punt on venen els aranesos a proveir-se. Per aquest motiu abunden les botigues a Esterri.

Ens trobàvem en ple carnaval, i allí el celebren a la seva manera, per cert bastant extravagant. En entrar al poble veiem dos individus embolicats amb cobrellits vermells, i amb la cara emmascarada, tot arrossegant unes grosses cadenes. Preguntàrem després qui eren, i ens digueren que tenien la missió de fer pagar a tots els forasters dels pobles veïns que arribaven a Esterri un tribut consistent en una certa quantitat de vi. Con que això durà tres dies, cal veure en quin estat es troben a la fi.

Preguntem pels esquís i raquetes, i ningú no en sap res. A la tarda fem algunes gestions més que resulten completament inútils.

Dia 4. A mig matí anem a visitar la interessant església romànica de Santa Maria d'Àneu, enclavada a la vorera esquerra del Noguera a mitja hora d'Esterri, la qual conté a més unes notable pintures a l'interior de l'absis. Guarden les claus a la rectoria del poble d'Esquelarre, que es triba allí proper.

Dia 5. Per no quedar-nos tot el temps allí, decidim aquell dia pujar al Teso de Son, el cim del qual, junt amb el seu veí de la Roca Blanca, es veuen blanquejar per sobre el poble de Son.

A les vuit menys deu minuts del matí sortim d'Esterri en direcció O i, travessant el pla, comencem una fatigosa pujada que en ràpides marrades salva el desnivell. A mesura que hom puja va dominant la vall d'Esterri, amb els seus camps que la fan aparèixer com un gegant tauler d'escacs. Arribem al cap d'una hora al poble de Son, situat a una terrassa a 1397m, des de la qual es gaudeix de amples vistes sobre la comarca d'Esterri i l'allargada serra de Campirme, tot veien a la part oposada el Teso i la Roca Blanca. Els carrers del poble es troben el més bruts que hom pugui imaginar; en canvi té una interessant església romànica que conté un ben conservat altar major gòtic, de molt de mèrit.”³⁷

³⁷ Ibid.

El dia 7 realitzen una excursió cap al port de la Bonaigua passant la primera nit a l'Hostal de la Bonaigua. L'endemà, amb molt bon temps, es completa una excel·lent excursió cap a l'estany de Gerber. Després d'una altra nit a l'Hostal de la Bonaigua, el dia 9 de març travessen el Port fins arribar a Salardú.

Cal remarcar, però, que en aquesta llarga excursió aquests intrèpids aventurers, al passar per la Bonaigua ja van indicar, de la mateixa manera que ho va fer Joaquim Morelló al 1904, la possibilitat d'ubicar un refugi a la Mare de Déu de les Ares.

“Dia 8. A les nou menys deu minuts ens posem en marxa, amb dia verament esplèndid, sense que la més lleugera boira aparegui en to el cel; anem ribera amunt, pel camí del Port, i deixem a l'altra banda, al cap d'una estona, la cascada del Gerber, tota glaçada; travessem algunes allaus caigudes, i al cap de 40 minuts arribem al santuari de la Mare de Déu de les Ares, situat prop del camí. Al costat de la Capella hi ha un cobert tot desmantellat on molts s'hi abriguen en trobar-se sorpresos pel mal temps que tan sovinteja aquestes altures. No costaria molt de condicionar-lo perquè pogués ésser un bon refugi. Allí prop, hi ha una sèrie de nous edificis, tots tapiats, que servien per allotjar els obrers empleats en la construcció de la carretera, de la qual es poden veure trossos esplanats.”³⁸

L'expedició excursionista de la Mancomunitat es va aturar vuit dies complerts a les Valls d'Àneu. Durant aquest temps els aneuencs coneixen de primera mà la pràctica de l'esquí, i alguns d'ells en prenen part, com els joves d'Espot que van rebre les primeres lliçons.

Així mateix, aquesta expedició i la seva ressenya en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, dóna a conèixer un cop més les Valls d'Àneu i les seves possibilitats excursionistes també per a l'esquí.

En arribar a Salardú el dia 10, amb la col·laboració d'Antoni España, els expedicionaris organitzen tots els preparatius per tal d'efectuar les primeres lliçons d'esquí a la Val d'Aran. El lloc triat és el pla de Beret, ja que d'aquesta manera poden accedir-hi els veïns de Montgarri, una població que queda pràcticament aïllada durant tot l'hivern degut a l'abundant neu que els encercla.

³⁸ Ibid.

“Dia 11. A les vuit del matí sortírem amb dos veïns de Salardú, tot portant sis parells d’esquí, a més dels nostres, i anàrem al pla de Beret, on trobàrem quatre veïns del poble de Bagergue. Al Güell del Garona, situat prop del començament de l’esmentat pla, férem els primers exercicis, amb els quals els presents demostraren tots un veritable interès i una especial aptitud.

El pla es trobava esplèndidament nevat i, la neu, en bon estat; també les muntanyes dels voltants eren completament blanques. Per sobre la Vall d’Aran es veien les Maleïdes, de les quals es distingien els més petits detalls. A mig matí arribaren uns dotze homes més de Montgarri, algun d’ells, d’uns cinquanta anys. Compregueren tot seguit la importància que per a ells representava l’ús de l’esquí.”³⁹

El dia 13 a la tarda, en uns prats de Salardú, continuen les lliçons a una vintena d’homes. L’endemà a Arties, també a la tarda, es fan més demostracions a una vintena d’homes i tres més de Salardú, que ja arriben amb els esquís posats, obsequi que la Mancomunitat ha fet arribar a aquesta població. Al matí continuen més demostracions davant del nombrós públic.

El dia 17, en uns prats entre Betrén i Vielha, es repeteixen les demostracions dels dies anteriors davant de les autoritats locals i amb la participació de vint-i-cinc homes.

“A la nit, al cafè, tot eren comentaris i discussions sobre la utilitat de l’esquí; tots es mostraven conformes que era un gran avantatge per a ells. Únicament els correus que fan la travessia diària del port de la Bonaigua foren els qui mes refractaris es mostraren a adoptar-los; cosa estranya, tenint en compte que eren els qui millors resultats podien obtenir. Després van saber que n’eren contraris perquè temien que, anant amb esquís, se’ls obligués a passar més sovint el por, ja que, fins aleshores, una mica de temps dolent o una forta nevada eren motius suficients per deixar de fer la travessia.”⁴⁰

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

L'expedició de la Mancomunitat continua fent esquí de travessa fins a Benasc passant pel difícil port de la Picada. El dia 23 de març ja són a Benasc, on tornen a repetir algunes de les demostracions d'esquí.

En la memòria que ens deixà Lluís Estasen, la valoració final no pot ser més positiva. Aquests primers aventurers de l'esquí de muntanya s'adonen ben aviat de la seva gesta. No només han donat a conèixer l'esquí a un bon nombre de poblacions del Pirineu, sinó que a més a més, han completat un recorregut pràcticament inimaginable fins aleshores⁴¹.

“Per la nostra part, estem plenament satisfets dels resultats obtinguts. Hem deixat instruïts a l'ús dels esquís unes 125 persones, entre els quals n'hi ha algunes a cada vila que ja estan en condicions de continuar les ensenyances als seus conveïns. També els hem demostrat la manera de fabricar-se els mateixos els esquís, així com de fer-hi reparacions necessàries i com son les diverses fixacions per a subjectar-los. Les excursions que efectuarem, pels llocs que ells creien infranquejables durant l'hivern, foren també una bona propaganda a favor del nostre objecte; i finalment, la nostra travessia del port de la Picada, que fou motiu de llargues discussions a Vielha, ha estat prova definitiva per convèncer els pocs que estaven en contra.

També hem de fer constar que arreu fórem molt ben rebuts, i que trobàrem tota mena de facilitats pels pobles per on passàrem. I allò que per a nosaltres va ésser més grat, fou el gran interès que els aranesos demostraren en aprofitar les nostres ensenyances.

Finalment, per acabar, ens hem de felicitar tots pel suport trobat a la Mancomunitat de Catalunya per la S. d'E de M. per portar a terme tan important tasca, de la qual els aranesos no sols s'aprofitaran com a mitjà per travessar els ports i estalviar llurs vides, sinó que, en el futur, pot convertir la Vall d'Aran en un magnífic centre d'Esports d'Hivern.”⁴²

⁴¹ Al 1921 un grup de madrilenys del centre excursionista Peñalara van anar també amb esquís a la Val d'Aran, com diu Alfons Segalàs, potser atrets per la narració d'aquesta gesta. Vid. Segalàs, Alfons: *Deportes de invierno*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1956, p. 48. Vid. Goyonechea, C.: “Alpinismo. El Valle de Arán”, *Heraldo Deportivo*, Madrid, 15 de maig de 1921, núm. 216, p. 175-177.

⁴² Ibid.

Coll de Barèges, Goyonechea, C.: “Alpinismo. El Valle de Arán”, *Heraldo Deportivo*, 15 de maig de 1921, núm. 216, p. 175-177. Font: BNE (hemeroteca digital)

5 La carretera a Esterri d'Àneu i a la Val d'Aran

En el passat, els visitants que des de Barcelona volien accedir a les Valls d'Àneu no ho tenien tan bé com ara. Primer calia arribar fins a Tàrrrega amb el tren que trigava unes cinc hores. Després, per arribar a Esterri d'Àneu calia travessar tot un periple. Com ens indica Joaquim Morelló a principis del segle XX, només es podia arribar per carretera fins a Tremp, és a dir, unes catorze hores des de Tàrrrega passant per Artesa de Segre i travessant el port de Comiols. A partir d'aquí, per arribar a Esterri d'Àneu calia canviar el transport modern per una tartana fins a Gerri de la Sal, amb una durada d'un quatre hores i, després realitzar una cavalcada d'un onze hores fins a Esterri d'Àneu. És a dir, es trigava quinze hores només des de Tremp⁴³.

Els cotxes circulen per les terres de Ponent a partir del 1900 amb la primera línia de transport creada per l'empresari Miquel Agelet i Gose. El primer transport es cobreix entre Lleida i Ponts amb parades principals a Balaguer i Artesa de Segre⁴⁴. Amb la construcció el 1912 de la carretera de Terradets i de Tremp a la Pobla de Segur i a Sort al 1915, l'empresa Pirenaico-Pallaresa crea una línia diària d'autobusos entre Tàrrrega i Sort.

L'estiu de 1919, per accedir des de Barcelona a Esterri d'Àneu, calia invertir amb cotxe un total de quinze hores, que era el que garantia la línia Hispano-Targarina. Una reducció notable si considerem que uns anys abans de les carreteres modernes, aquest trajecte es cobria al voltant d'un 55 hores i diverses nits de fonda⁴⁵. No obstant això, l'hivern de 1919, com comenta l'excursionista Lluís Estasen, les dificultats eren majors i la carretera no estava sempre en bon estat, arribant a suspendre la línia regular. Llavors era quan el camí es feia en tartana i molt sovint calia baixar-ne ja que corrien el perill de bolcar, i no tocava cap més remei que fer nombrosos trossos de camí a peu.

⁴³ Vid. Morelló, Joaquim: *La Vall d'Àneu*, Tip. "L'Avenç", Barcelona, 1904.

⁴⁴ Vid. "Los automóviles en Lérida", *Diario de Lérida*, 10 de maig de 1900.

⁴⁵ Vid. "Esterri de Aneo" en Madoz, Pascual: *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragò al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*, de Pascual Madoz, amb pròleg d'Antoni Pladevall, Curial, Barcelona, 1982, p. 505. Aquest estadista de mitjans del segle XIX ens indica que de Lleida a Esterri d'Àneu s'havien d'invertir trenta-cinc hores de viatge, des de la Seu d'Urgell, quinze i, des de Sort, vuit.

“L'estat desastrós en què es trobava la carretera de Tàrrega a Sort (una altra prova d'incúria governamental), havia motivat la suspensió del servei d'autos, de manera que el viatge havia de fer-se en tartana, la qual cosa resultava molt poc encoratjadora.”⁴⁶

Des de finals del segle XIX l'Estat espanyol sempre ha tingut en compte el pas cap a la Val d'Aran per la vall d'Isil i el port de Beret, però les obres i els projectes no anaven d'acord a les previsions. Les obres de la carretera cap a Montgarri s'aturen definitivament el 1909⁴⁷. Per accedir a la Val d'Aran s'han exposat diverses idees. La primera és la de l'enginyer Josep Sans i Soler (1870), que projecta el pas pel port de Beret, però que finalment és rebutjada al 1898. Altres idees com la de l'enginyer Josep Reig (1896) ja parlen de la creació d'un túnel pel Port de Vielha⁴⁸:

“Además del camino del puerto de la Bonaigua, existen para comunicar con el resto de la provincia y Aragón, los caminos de los puertos de Montgarri, Caldas, Viella y Benasque, pero todos ellos son completamente intransitables durante la mayor parte del año, lo cual sirve para corroborar la expuesta necesidad de que es de todo punto indispensable que la red de caminos forestales propuesta se prolongará mediante un túnel en el puerto de Viella, en el sitio denominado Coll del Toro, hacia el Monte Hospital y montes de Senet, y de este modo conseguiríase poner en comunicación para siempre y en todas épocas el Valle de Arán con el resto de España.”⁴⁹

Al 1907, Antonio Viladavall torna a plantejar la idea del túnel cap a la Val d'Aran, inclosa la connexió per tren:

“Abrase un túnel que atraviase el puerto de Viella, y de este modo, dice muy bien el Sr. Reig, conseguiríase poner en comunicación, para siempre y en

⁴⁶ Estasen, Lluís: “El Ski a la Vall d'Aran”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre-desembre de 1919, núm. 298-299, p. 281-302.

⁴⁷ Vid. Ribera Llonc, Jordi: *A l'ombra del Castell. Esterri d'Àneu i les Valls d'Àneu del 835 al 1939*, Pagès Editors, Lleida, 2007.

⁴⁸ Josep Reig i Palau (1863-1917) enginyer de muntanya empordanès que estudia la geografia i la hidrologia i boscos de la Val d'Aran. Al 1896 publica *El Valle de Aran*, una obra geogràfica i etnogràfica de gran valor.

⁴⁹ Vid. Reig i Palau, Josep: *El Valle de Aran, Lérida*, Grab. y Est. J. Thomas y Cia., Barcelona, 1896, p. 125-129.

todas épocas, el Valle de Arán con el resto de España. El día en que semejante túnel se perfore y una buena carretera, o mejor todavía, una línea férrea una Viella con Lérida por la vía del Noguera Ribagorzana.”⁵⁰

No obstant això, al 1907 l'Estat ja té prevista l'execució del projecte de l'enginyer en cap Josep Bores, que dissenya la realització d'una carretera pel port de la Bonaigua i, fins i tot, la construcció d'un túnel al peu de l'ermita de la Mare de Déu de les Ares. Aquest projecte té diverses reformes que desestimen finalment la viabilitat del túnel:

“A pesar de conocerse el peligro no deja de haber desgracias todos los años, por la necesidad al atravesarlo en que se encuentran algunos. En 1843 quedaron sepultados cinco caminantes; en 1845 ocho con otras tantas caballerías y así, a intervalos, ocurren desgracias semejantes a las que contribuye no solo las nieves y el viento, sino la temperatura glacial que allí reina. Todas estas desgracias ocurren siempre en la meseta alta del puerto, donde existe la célebre roca denominada Pena-Crida, contracción catalana de pena y grita, y es legendario que una vez pasada esta meseta el caminante está en salvo.”⁵¹

Abans de la carretera el camí del Pallars a la Val d'Aran pel port de la Bonaigua, situat a l'alçada de 2.072 metres, és un pas habitual entre els vianants o els traginers aranesos que busquen el comerç de l'altra banda del port a Esterri d'Àneu. Els homes que duen el correu són també un dels trànsits freqüents i aquests ho fan durant tot l'any. Lògicament els homes del correu són els que coneixen millor el Port, i molts altres que volen travessar-lo a l'hivern s'uneixen a la seva ruta per tal d'evitar els desgraciats accidents que tant hi sovintegen.

La carretera de Tremp a Esterri d'Àneu es va inaugurar al 1919, a partir d'aquí s'inicien les obres cap al port de la Bonaigua. La carretera del Pallars cap a la Val d'Aran és un projecte llarg i dificultós, ple de contradiccions i amb aturades degudes al mal temps, a la manca de diners i també a la manca de treballadors. Les obres definitives no s'enllesteixen fins al cap de quatre anys. A la tardor de 1923 ja es pot arribar a la Val

⁵⁰ Viladevall, Antonio: *El Valle de Aran, La lectura, revista de ciencias y de artes*, Madrid, setiembre de 1907, núm. 81, p. 70-83.

⁵¹ Vid. Murúa Valerdi, Julio: “Carretera pirenaica Esterri a Viella (Lérida)”, *Revista de Obras públicas*, 1915, núm. 2058, p. 113-117.

d'Aran en cotxe. El 6 de juliol de 1924, el Rei Alfons XIII inaugura la carretera, i definitivament ja queda comunicada la Val d'Aran amb els Pallars. A Esterri d'Àneu la presència del monarca se celebra amb alegria, ja que hi havia moltes raons per fer-ho. La carretera suposa molt més que una comunicació amb la comarca veïna, també suposa una important oportunitat de fer negocis. Fins aleshores la Val d'Aran estava completament incomunicada per als vehicles, i només s'hi podia accedir per la banda francesa.

La carretera obre un ampli ventall d'oportunitats empresarials i entre aquestes també la possibilitat d'aprofitar la infraestructura com un important reclam turístic, ja que per primer cop existeix una porta oberta des d'Espanya per a conèixer aquell lloc tant pintoresc com és la Val d'Aran, però també de pas, l'oportunitat de conèixer les excel·lències i el potencial turístic de les Valls d'Àneu, tal i com Joaquim Morelló suggereix al 1904.

Arribada del primer vehicle amb motor a Esterri d'Àneu (1919).

Font: Consell Cultural de les Valls d'Àneu. Fons Corbera

Per tant, per a conèixer la Val des d'Espanya, llavors l'única via d'accés era per la vall d'Àneu i pel port de la Bonaigua, situat a una alçada de 2.072 metres. No obstant això, a les Valls d'Àneu encara existeix un altre pas per la vall d'Isil cap a Montgarri i el pla de Beret, però les possibilitats d'accedir-hi no són tan ràpides ni tan bones com les que ofería el Port.

La carretera del Port suposa també l'oportunitat per aquell excursionisme de l'època, arrelat al catalanisme i a la natura, de conèixer primerament les Valls d'Àneu, que ja disposaven com a marc de referència la *Guia* d'en Joaquim Morelló.

Esterri d'Àneu queda definida com una destinació i com a punt d'aturada entre el trànsit de mercaderies i de vianants entre la Val d'Aran i el Pallars. Aquest fet va ser aprofitat per la família d'Agustí Morelló propietaris de mitjans del segle XIX de l'antiga fonda d'en Pep, situada a la cruïlla de la Creu. Aquesta fonda va ser completament remodelada en dues fases per a convertir-se en l'Hotel Pirinenc, un establiment d'immillorable qualitat per a allotjar el tràfic de persones que travessaven el Port d'una o altra banda, així com també per a reclamar aquell primer turisme que arrancava amb la nova carretera.

Postal d'Esterri d'Àneu (ca, 1920). Font: Ecomuseu de les Valls d'Àneu

Al 1924 l'Hotel Pirinenc ja està completament acabat i llavors té ocasió de fer-se la primera publicitat en el llibre que s'edita per a la commemoració de la visita del rei Alfons XIII per a la inauguració de la carretera⁵². L'Hotel oferia uns serveis que molt poques cases d'Esterri d'Àneu disposaven: llum elèctrica, aigua corrent, *quarto* de bany o, fins i tot, un servei de taxi. Un any més tard, al juny de 1925, un servei d'autobusos de Lleida obre una línia regular d'automòbil cap a la Vall d'Aran, cobrint el trajecte en un sol dia⁵³. A l'hivern els militars del Centre Electrotècnic d'Enginyers proven de travessar el Port amb un vehicle especial que porta patins a les rodes davanteres per a facilitar la

⁵² Ayuntamiento de Lérida : *Lérida y el Valle de Aran: Álbum*, Edicions Catalònia, Barcelona, 1924.

⁵³ Cfr. *La Vanguardia*, 14 de juny de 1925, p. 14.

marxa per la neu. Les dificultats són considerables i l'expedició no passa del Refugi de les Ares. Tot i els esforços, aquest primer assaig per tal d'establir la comunicació infernal a la Vall d'Aran fracassa⁵⁴.

Posada Pep i després Hotel Pirinenc a Esterrí d'Àneu.
Font: Consell Cultural de les Valls d'Àneu

Publicitat de l'Hotel Pirinenc a *Lérida y el Vall de Aran: Àlbum* (1924).

⁵⁴ Cfr. *La Vanguardia*, 19 de febrer de 1925, p. 6.

6 Un allotjament per al primer turisme

La situació estratègica de l'Hotel Pirinenc amb la carretera de la Bonaigua i el conjunt muntanyós dels voltants es defineixen plenament com un sistema turístic i esportiu en emergència. En aquest sistema també s'integra una xarxa complementària d'allotjaments més petits o de refugis i de comunicacions secundàries o camins que possibiliten un ampli ventall d'activitats excursionistes durant tot l'any.

A l'inici dels anys trenta l'Hotel Pirinenc es dona a conèixer com un establiment turístic per a practicar l'excursionisme. Així ho anuncia per exemple, la *Guia de Lérida, Huesca y el Pirineo Central* de 1931, que fins i tot convida a la pràctica dels esports de neu, ja que en aquest cas, Estèrri d'Àneu i les Valls d'Àneu disposen d'una millor comunicació amb Barcelona.

“Debido a las condiciones topográficas favorable de los montes vecinos, podría muy fácilmente practicarse los deportes de invierno, ya que además las comunicaciones con Barcelona han mejorado sensiblemente el servicio diario de autobuses con dicha ciudad.

En la villa que nos ocupa se halla instalado un confortable Hotel en donde puede hallar el viajero todas las comodidades ya que su construcción fue debida a la iniciativa del turismo.”⁵⁵

Així a l'inici dels anys trenta, l'Hotel Pirinenc ja allotja el primer turisme de neu, és a dir, aquells primers esquiadors que utilitzen la Bonaigua com un dels centres d'esquí de Catalunya que ofereix la possibilitat de practicar l'esquí en unes bones condicions, amb qualitat i abundància de neu. Per altra banda la Bonaigua ofereix la possibilitat de practicar l'esquí més llunyà, exòtic i d'alt nivell fora de les populars estacions d'esquí de l'època com són La Molina o Núria.

Fent un buidatge d'informació del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, en la temporada hivernal de 1934-1935 hem localitzat almenys cinc grups (32 persones),

⁵⁵ Vid. *Lérida, Huesca y el Pirineo Central: Guia de 1931*, Ediciones Gráficas, Barcelona, 1931, p. 79.

només de socis del CEC, que van passar per Esterri d'Àneu per a practicar l'excursionisme amb esquís.

A part de l'Hotel Pirinenc, més amunt, a 1.610 metres, seguint la carretera cap al Port es localitzava a dues hores i quart, l'antic Hostal de la Bonaigua o també conegut com l'Hostal d'Andreuet o antic Hospital, avui ja desaparegut. Al 1919 l'Hostal de la Bonaigua era indicat com un bon refugi per als excursionistes, a més a més d'un punt de parada i fonda, com un punt d'auxili per als vianants del Port:

“Per la situació és un excel·lent centre per als excursionistes que vulguin recórrer la vall de Gerber i de Cabanes i veure llurs enasprats cims; a més a més, presta molt bons serveis als que han de passar el Port, especialment a l'hivern, ja que hi tenen un segur refugi per protegir-se del mal temps. Cada any, els hostalers, tot exposant llurs vides, auxiliien en bon nombre de persones que s'han trobat sorpreses per alguna tempesta. És a dues hores i quart d'Esterri, i a un altre tant del port de la Bonaigua.”⁵⁶

Més endavant de l'Hostal de la Bonaigua es localitza l'anomenat refugi de la Mare de Déu de les Ares.

Grup d'esquiadors pujant al port de la Bonaigua (ca. 1927).
Font: Feliu Izard Forrallad

⁵⁶ Estasen, Lluís: “El Ski a la Vall d'Aran”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre-desembre de 1919, núm. 298-299, p. 281-302.

7 El port de la Bonaigua i el refugi de les Ares

Pel que sembla, les peticions de Joaquim Morelló al 1904 i de Lluís Estasen al 1919, finalment foren ateses. En un principi el refugi de les Ares era un d'aquells coberts que s'instal·laven per al suport i l'allotjament dels obrers de la construcció de la carretera cap a la Val d'Aran. Una vegada acabada la carretera, aquells vells coberts dels obrers foren remodelats i es convertiren en refugi i punt de vigilància rodada del Port. Uns anys més tard, cap als anys trenta, aquesta instal·lació es reconfigura, a més a més, com a refugi per a practicar l'esquí a la Bonaigua, ja sigui principalment l'esquí d'excursió o, també, l'esquí de pista. Per tant aquest refugi, i com veurem més endavant, en els anys trenta passa a ser considerat pel Centre Excursionista de Catalunya i per la Federació Catalana d'Esquí, com una instal·lació esportiva imprescindible per a donar suport i seguretat a la pràctica de l'esquí.

Esquiadors pujant el port de la Bonaigua (ca. 1927).
Font: Feliu Izard Forrallad

Amb l'ús freqüent de la carretera del port de la Bonaigua, és a dir, a partir de 1924, l'enllaç dels tres refugis propietat de l'Estat i situats estratègicament, donen un suport

cabdal als vianants. Cal tenir en compte, però, que a l'hivern la carretera quedava pràcticament inhabilitada, l'abundant neu, les congestes, la boira, el torb i el risc d'allaus feien impossible el trànsit de vehicles.

Aquests refugis eren: a la Val d'Aran, el refugi de Ticolet; al Cap del Port, el refugi de la Bonaigua, i a la banda del Pallars Sobirà, el refugi de les Ares. Els tres refugis estaven comunicats per telègraf i donaven suport als vianants durant tot l'any.

Santuari de La Mare de Deu de Les Ares i Refugi (ca. 1930).
Font: Ecomuseu de les Valls d'Àneu

De l'1 al 5 d'abril de 1926 s'efectua l'excursió al Pallars amb esquís d'en Josep Maria Guilera i un grup d'amics del CEC⁵⁷. En aquesta llarga excursió es cobreix l'itinerari de Capdella-pic Montseny de Pallars-pic Peguera-Espot-pic Basiero-vall de Cabanes-refugi de les Ares-port de la Bonaigua-Esterri d'Àneu. A l'arribada al refugi de les Ares, els excursionistes són acollits pels guardians que ho tenen tot molt ben organitzat, tenint en compte les condicions del lloc.

Al comprovar el bon funcionament i l'excel·lent servei que presten els tres refugis de la Bonaigua, en Josep Maria Guilera vol donar a conèixer aquest sistema i donar-li el protagonisme i la valoració que la tasca es mereix:

“Com l'organització dels tres refugis instal·lats en el trajecte del port de la Bonaigua és ben poc coneguda més enllà de la regió i l'hem trobada

⁵⁷ Vid. també Estasen, Lluís: “El Pallars en Skis”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, desembre de 1926, núm. 379, p. 441-447.

encertada, crec que val la pena de dir-ne unes paraules i d'elogiar el que la mateixa té de bo i humanitari.

Sabut és que la Vall d'Aran no té cap més comunicació relativament fàcil amb la resta de la Península que el port de la Bonaigua. El travessa des de fa pocs anys la carretera de Lleida a Tremp, Esterri i la Vall d'Aran, carretera que degut a les neus, resta oberta al trànsit només des de darrers de maig fins al novembre.

A l'hivern la carretera resta inservible i el trànsit entre la Vall d'Aran i el Pallars deu fer-se a peu i damunt de la neu, i el que és pitjor, aguantant les fúries de les tempestes i del torb, que cada any causaven forces víctimes entre els que havien de passar el Port. Tots els hiverns o quan el desglaç avançava, calia anar a retirar alguns cadàvers. El camí del Port podria fitar-se amb un seguit de creus que evoquessin les agonies més cruels. Malgrat els morts de cada temporada, ningú no feia res per a remeiar-ho, fins que fa un parell d'anys l'Estat se n'ha preocupat una mica i ha instal·lat tres refugis guardats: el de la Mare de Déu de les Ares, a la banda del Pallars; el de dalt al Cap del Port i el del Ticolet, pel costat de la Vall d'Aran.

Els guardians dels dos refugis extrems tenen l'obligació d'acompanyar gratuïtament els que arriben a passar el Port. Els duen fins al refugi del Cap del Port, i allí el guarda d'aquest es acompanya fins al refugi de l'altre costat. Encara els del darrer refugi els guien fins deixar-los ben encarrilats de cara a vall i lluny dels perills i de les boires i torbonades de la collada.

Si els que passen són gent que ja coneixen el Port, i és el cas amb més freqüència, renunciem a l'acompanyament, però llavors el guarda d'un refugi prevé a l'immediat, pel telèfon particular que tenen, de la colla que passa, i si s'esdevé algun accident o si es retarda el seu pas, els del refugi següent surten a cercar-los. Així, i durant els hiverns que aquest servei funciona, no s'ha registrat cap més víctima pels vols de l'abans fatídica Bonaigua. Crec que als guardians els manca encara proveir-los de skis i obligar-los a practicar-s'hi, puix en el cas d'una gran nevada ben poc o ben tardà serà l'auxili que podran portar si comencen a enfonsar-se fins a la cintura, com més d'una vegada ha succeït.

Tot el que aquest servei té de pràctic i digne d'elogi el té de pretensions i de mancat de seny aquell altre que es volgué instal·lar amb uns tanks que avancessin per sobre la neu i arribessin fins a la Vall d'Aran. Els del país ens digueren que quan es feren les proves d'un sol tank va arribar amb penes i treballs fins dalt del Port, tot i no ésser gens abundant la neu i trobar-se una mica glaçada i amb el camí obert pel corró que abans hi havia fet passar.

Sense haver fet cap estudi en particular, ens sembla que els tanks i els auto-chenilles per ara no poden anar gaire més enllà de donar uns passeigs per les pistes nevades i preparades a Superbagnères, Font Romeu, Chamonix i altres estacions de moda on hi ha gent per a totes les novetats i entreteniments.

Un record del fracassat servei de comunicació hivernenca en són els 500 i tants pals plantats tot al llarg de la carretera de molt abans del Port fins ben enllà del refugi del Ticolet, amb una numeració pintada a banda i banda, situada a deu metres d'alçaria per assegurar-se que mai no quedarien tapats per la neu. Aquest seguit de pals, un cada cinquanta metres, que fistonegen l'atenció dels vianants, havien de fitar el camí dels motors quan la neu borrés tot senyal de la carretera.”⁵⁸

Josep Bertrams i Solsona, en la guia turística de la Val d'Aran que redacta al 1928, ens parla també del servei que dona el refugi de les Ares i de les seves condicions:

“Tocant a la capella hi ha un hostel obert tot l'any on hi ha provisions amb abundància, i tot el confort necessari, encara que gens luxós. El menjador està molt ben servit, i les habitacions confortables, no solament per a passar-hi els mesos d'estiu, sinó fins els crus mesos d'hivern, i a les hores els que resideixen es troben com en llocs semblants de Suïssa, voltats completament de neu i amenaçats per es grans tempestes que durant els mesos que van de novembre a maig, són les mestresses d'aquells llocs elevats.

El citat refugi, durant l'hivern, fa un servei extraordinari als excursionistes, i als comerciants i recaders de la Vall, i de fora. [...]

⁵⁸ Guilera i Albinyana, Josep M.: *Excursions pels Pirineus i els Alps*, Lib. Catalonia, Barcelona, 1927, p. 111-113.

Digne d'indicar-se amb elogi és la recent instal·lació, feta per les brigades militars, al llarg de la carretera, des del Santuari fins al cim del port de la Bonaigua, en la vessant que cau cap a la Vall d'Aran, d'alts pals numerats i col·locats a distàncies curtes [...] que serveixen de guia, quan les allaus cobreixen la carretera i el Port, assenyalant els viratges que cal fer i el camí a seguir per a no caure en el buit.”⁵⁹

Josep M. Guilera retorna a l'Alt Pallars l'abril de 1928; aquest cop, però, amb un objectiu ben diferent, doncs es tracta d'acompanyar uns amics i alhora fer de guia d'esquí en un indret que coneix perfectament, la Bonaigua. Durant els dies de Setmana Santa, del 6 al 9 d'abril, els germans sabadellencs Paquito, Mary i Josepa Izard Lloch, amb Gustau Wintsch, Emili Trinxet, Josep M. Ros, i un convidat especial, Mr. Cèsar Dubler --un suís empresari i propietari des de 1919 d'una de les fabricues tèxtils més importants de Catalunya a Sant Boi de Llobregat, i que al 1928 amplia el seu negoci amb la marca de Caldos “Texton”. Cèsar Dubler és el que posa a disposició dels seus amics dos automòbils Hispano Suiza amb *chauffeurs*, amb direcció a la Bonaigua. Els vuit experimentats esquiadors, tots ells han estat de ben joves pioners de l'esquí català, es deixen portar per la coneixença de Josep M. Guilera, que també els condueix pels dominis d'Espot i Sant Maurici. D'aquella entranyable vivència, una de les primeres expedicions a trepitjar la Bonaigua sota el concepte de l'esquí modern, n'ha quedat un bon nombre de fotos realitzades per Josep M. Ros i un evocador dibuix, també fet per ell, adreçat “*Al senyor Cèsar Dubler, record d'una memorable excursió d'hivern a l'Alt Pallars, abril-1928*”.

⁵⁹ Bertrams Solsona, Josep: *La Vall d'Aran (Suïssa Catalana)*, Imp. L'Avenç, Barcelona, 1931, p. 44-45. La primera edició d'aquesta obra fou publicada en castellà al 1928.

Traginers travessant el port de la Bonaigua.
Font: Josep Bertrams, *La Vall d'Aran* (1931)

Uns anys més tard, els alcaldes de la Vall d'Aran sol·licitaven al Govern que es tornessin a restablir les dotacions pressupostàries per a obrir el refugi del cap del Port, ja que feia temps que s'havia tancat i es considerava imprescindible el seu servei per donar auxili i suport als altres dos refugis de banda i banda del Port⁶⁰.

Per les festes de Pasqua de 1930, l'excursió amb esquís que realitzen en Joan Brunet, en Josep Puntas i en Josep Torrent –tots ells membres del CEC–, als “cercles de Gerber, Colomé i Saboredó”, deixen de manifest les excel·lents prestacions del port de la Bonaigua per a l'esquí i del servei que fan els seus refugis:

“A les Ares trobem una altra vegada el típic ambient dels refugis de la Bonaigua, sempre concorreguts pels vianants del Port, homes per als quals la muntanya no és el caprici, l'esforç o l'aventura d'un dia, sinó la seva vida entera, penosa, forta i sovint dramàtica. Enlloc, potser, podríem recollir-se tantes històries, tantes anècdotes sobre la muntanya i la neu com vora la llar o les taules del Ticolet i de les Ares.”⁶¹

⁶⁰ Cfr. Vidal. “Viella”, *La Vanguardia*, 20 de desembre de 1930, p. 32.

⁶¹ Torrent i Sostres, Josep: “Els cercles de Gerbé, Saboredó i Colomé, amb esquís”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1936, núm. 489, p. 49-57.

Refugi Ticolet. Font: Ecomuseu de les Valls d'Àneu

Podem admetre que el CEC és el principal protector dels refugis de la Bonaigua. Els refugis estan apunt de tancar-se en diverses ocasions per la manca de dotacions econòmiques. Així se'n fa ressò *El Mundo Deportivo* que expressa que *“sería una verdadera lástima que parajes como el lago Gerbé y las pendientes de la Bonaigua no fuesen accesibles a nuestros esquiadores por falta de refugio en donde pernoctar”*. S'insisteix en recordar que, des de que es van obrir els refugis no hi ha hagut cap víctima mortal, amb el suport que donen els guardes que acompanyen gratuïtament als viatgers⁶². El CEC sempre va intervenir per a solucionar el problema.

“Els refugis de la Bonaigua. Ha arribat a coneixement del Centre que novament per manca de consignació seran suprimits els refugis del Port de la Bonaigua, la qual cosa ja motiva l'any passat unes gestions del Centre que donaren per resultat el restabliment de la consignació.

Els serveix prestats per aquests refugis mereixen les majors lloances.

El Centre ha començat una altra volta les gestions per tal d'aconseguir la conservació dels refugis i evitar que es desatengui la seguretat de l'única via

⁶² *El Mundo Deportivo*, 22 de gener de 1931, p. 4.

que, a l'hivern, comunica amb la vall d'Aran, sense ésser tributaria de França.”⁶³

Al 1933, des del Centre Excursionista de Catalunya es fa una crida per a conservar les dotacions pressupostàries dels refugis del port de la Bonaigua. Pel que sembla, en aquell temps els refugis estan amenaçats de desaparèixer, ja que hi ha alguns intents de suprimir l'assignació econòmica que tenen destinada. El Centre Excursionista de Catalunya fa diverses gestions per impedir-ho car ho veu com un “*deure d'humanitat i de patriotisme*”. Per a la sort dels vianants del Port, aquestes gestions són ateses i els refugis continuaren prestant el suport durant alguns anys més i en especial el refugi de les Ares⁶⁴.

“L'organització dels tres refugis ha estat prou lloada en diverses ocasions [...] És un fet cert i comprovat que, abans que fossin construïts, cada hivern hi havia accidents al Port i que des de llur funcionament s'han acabat. I no són menys certs nombrosos casos concrets en què els refugis, pel descans i empar que representen, o per l'actuació dels seus guardes, han salvat persones mig gelades, perdudes en la boira o atacades pel torb. [...]

El Centre ha efectuat nombroses gestions per a impedir-ho, però any i altre es va insistint en llur propera desaparició.

Actualment, ja només resten oberts i guardats els refugis del Ticolet, a la Vall d'Aran, i el de les Ares, al Pallars, si bé l'existència del suprimit refugi del Port és menys necessària després de la construcció del gran Xalet de la companyia Productora de Forces Motrius, que trau de la collada de la Bonaigua la seva antiga soledat i que constitueix, en cas necessari, un lloc d'orientació i de defensa.

El manteniment dels refugis de la Bonaigua, i especialment els dels dos que actualment resten, és un deure d'humanitat i de patriotisme.”⁶⁵

⁶³ “Noticiari del mes de gener”, *Butlletí del CEC*, suplement al núm. 429, febrer de 1931.

⁶⁴ Torent i Sostres, Josep: “Els cercles de Gerbé, Saburedo i Colomé, amb esquís”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933, p. 41-42.

⁶⁵ Torent i Sostres, Josep: “Els cercles de Gerbé, Saburedo i Colomé, amb esquís”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1936, núm. 489, p. 49-57.

Cap al 1927, la companyia elèctrica La Canadencsa construeix un xalet prop del vell refugi del Port per als vigilants de les línies elèctriques construïdes entre 1928 i 1929. Aquest Xalet només ofereix refugi als vianants i als esquiadors en cas d'emergència.

L'excursió que fa el Nadal de 1935 un important nombre d'esquiadors del Centre Excursionista de Catalunya, deixa constància de les excel·lents prestacions de les pistes de la Bonaigua i del conjunt de la superfície esquiable de l'actual "Estación de Baqueira-Beret". No obstant això, aquests esquiadors concreten una mica millor l'estat actual dels refugis del Port.

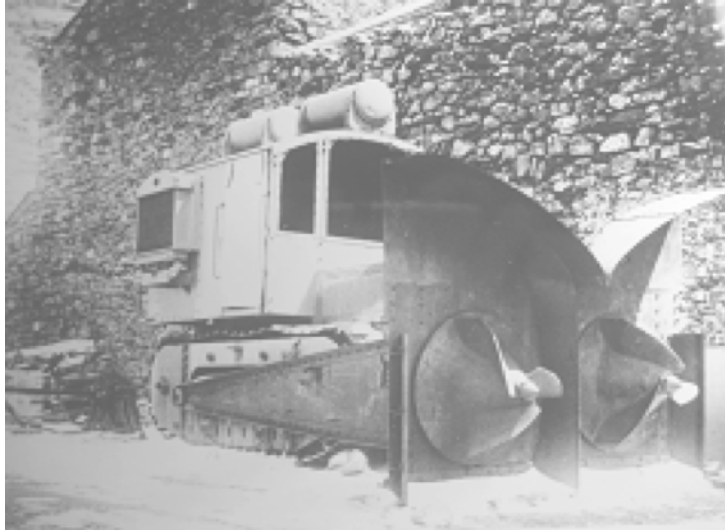
"Contràriament a informacions circulades, a les Ares i al Ticolet, a banda i banda del port de la Bonaigua, hom troba de cinc a sis llits i el menjar i acolliment necessari a muntanya, a preus moderats. Dalt del Port, únicament el xalet de la Productora, particular, perquè el refugi esta deshabitat i en mal estat." ⁶⁶

En l'actualitat el xalet de la companyia elèctrica ha estat completament restaurat i convertit en el conegut Restaurant del Cap del Port.

Val a dir que cap a finals dels anys vint, els homes del correu travessen el Port durant tot l'hivern i duen ja aquells esquís que en el seu dia van ser facilitats pel govern de la Mancomunitat. Aquests homes d'una i altra banda del Port són veritablement els primers esquiadors de la Val d'Aran i de les Valls d'Àneu, però ells utilitzen l'esquí com a eina professional. Els esquís en aquest sentit permeten la fluïdesa del correu alhora que també milloren la seguretat d'una feina aleshores tan arriscada⁶⁷.

⁶⁶ A. O. F.: "Excursió de Nadal a Montgarri", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1935, núm. 477, p. 45-47.

⁶⁷ Vid. Torrent i Sostres, Josep: "Els cercles de Gerbé, Saburedo i Colomé, amb esquís", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1936, núm. 489, p. 49-57.

Maquina llevaneus a la Mare de Deu de les Ares (ca. 1930).
Font: Unió Excursionista de Sabadell

8 L'esquí català als anys trenta

A Catalunya els esports de neu no adquireixen una certa popularitat fins als anys trenta. En aquests anys l'esquí queda plenament identificat com una alternativa a l'oci esportiu i l'excursionisme pirinenc durant els mesos d'hivern. Hem d'apuntar també que, a partir dels anys trenta i fins al 1936, l'esquí es configura ja plenament com una activitat de turisme actiu i referencial d'una part de la burgesia catalana amant de la natura.

En l'esquí dels primers anys es respira una elevada dosi d'esnobisme i de *glamour* que amb el temps s'intensifica en les diferents modalitats de competicions esportives. Les estacions d'esquí més representatives d'aquests anys, com La Molina o Vall de Núria, absorbeixen la principal atenció dels mitjans periodístics: els esportius i els de societat de l'ambient barceloní. Aquestes dues estacions, més ben comunicades gràcies a les infraestructures ferroviàries, acullen la major part dels practicants dels esports de neu. L'hivern de 1930-1931 la venda dels bitllets de tren amb destinació a La Molina es tripliquen, passant de 1.172 a 4.478. La Molina té un elevat ressò en els mitjans de comunicació, sobretot a partir de 1934, any de celebració del XXV aniversari dels esports de neu a Catalunya. Per aquest esdeveniment es realitzen diverses competicions i exhibicions de nivell, destacant principalment la presència del noruec Sigmund Ruud, el campió del món de salts, que provoca una elevada dosi d'espectacle davant d'un nombrós públic⁶⁸.

Cal conèixer que en els anys trenta el món de l'esquí ja disposa a Catalunya d'una organització empresarial i comercial prou important per a subministrar als usuaris el material necessari per a la seva pràctica. Des de 1931 fins a 1935, la celebració dels Salons de l'Esquí donen a conèixer la "indústria dels Esports de Neu", és a dir, la dels materials, la dels vestits i la dels serveis complementaris del sector⁶⁹.

⁶⁸ Vid. Guilera, Josep M.: "Pasado y futuro de la Molina", en Centro Excursionista de Cataluña: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 127-156.

⁶⁹ Guilera, Josep Maria: "El Saló d'esquí de Catalunya", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933, p. 36-39.

A Barcelona, firmes com la Comercial Puig o Esquí i Accessoris Miret estan ben representades publicitàriament en el mercat. Comercial Puig ven “*Esquíes de todos los modelos de haya, fresno y hickory, para turismo, excursión, carreras y saltos. Precios sin competencias y construcción esmerada*”⁷⁰. Esquí i Accessoris Miret anuncia que disposa dels millors esquís: “*Todas las competiciones importantes: Campeonato de Cataluña de Fondo, Campeonato de España de Slalom, Campeonato de Cataluña de descenso y Slalom, etc., han sido vencidas con Esquíes Miret*”⁷¹.

En els anys trenta es desenvolupen les primeres institucions federatives d'esquí. Catalunya ja és capdavantera de l'associacionisme esportiu i federatiu en molts altres esports, i en l'esquí també actua d'aquesta manera. Al 1933 es constitueix la Federació Catalana i, un any més tard, a Saragossa, la Federación Española d'Esquí --en una Assemblea amb els clubs Peñalara i Club Alpino Español, que presideix Joan García, representant de la constituïda Secció d'Esquí del CEC i de la FCE, i que al final fou designat com a primer president de la Federación Peninsular. L'acord de la nova Federació dóna peu a la immediata celebració, els dies 3, 4 i 5 de març a La Molina, dels primers Campionats d'Espanya d'Esquí, organitzats pel CEC⁷². No obstant això, els resultats dels esquiadors catalans, els quals porten ja una llarga tradició d'esport de competició a La Molina, no són gens satisfactoris.

Per a la temporada següent, la Secció d'Esquí del CEC compta amb la col·laboració de dos tècnics estrangers. D'una banda el professor tirolès Karl Armin Henkel, i de l'altra, l'entrenador de salts i de fons, el noruec Trygve Hoegvold. La presència d'aquests dos tècnics va ser inqüestionable, tal i com es demostra en els següents Campionats d'Espanya celebrats del 20 al 23 de març de 1936 a la serra del Guadarrama (Madrid), on els esquiadors del CEC són els grans protagonistes del Campionat, sobretot en destaca la participació del jove Oriol Canals que guanya les especialitats de salts, descens i eslàlom combinats i baixada d'eslàlom. Aquets anys destaquen grans esquiadors: Lluís Rigat, Joan Andreu, Jordi Monjó, Andreu Figueras, Ernest Mullor, Lluís Segalàs, Carles

⁷⁰ *Cultura y Deporte, revista mensual de la Agrupación Deportiva de la Telefónica, Barcelona*, núm. 1, octubre de 1932.

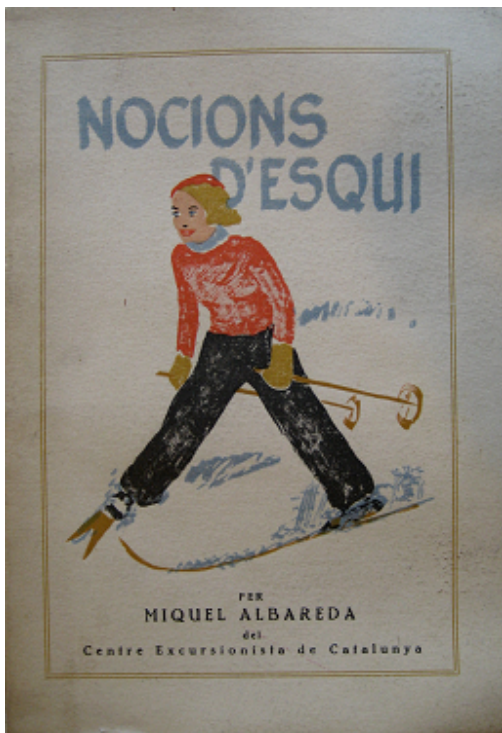
⁷¹ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, Club Alpí Català, Esquí Club Català*, desembre de 1935.

⁷² Cfr. Centre Excursionista de Catalunya: “Crònica. Secció d'esquí: Constitució de la Federació Espanyola d'Esquí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre de 1934, núm. 474, p. 438.

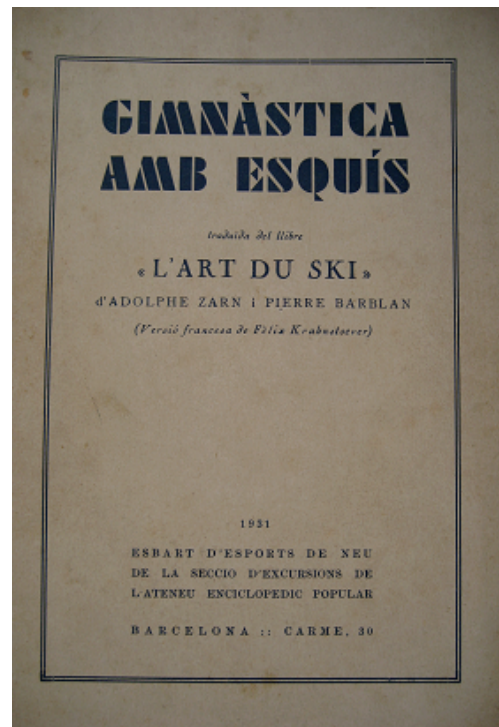
Bertrand, Lluís Pedrerol o el mateix Oriol Canals que participa en els IV Jocs Olímpics d'hivern de 1936 a Garmisch-Partenkirchen (Alemanya)⁷³.

En aquests moments l'esquí no tanca les portes a la dona, com ho fan altres esports, ja que aquesta, a més de participar-hi en igualtat a l'home, es presenta social i publicitàriament com a un "adornament" que ofereix a l'esport una estètica glamurosa i modernista. No obstant això, les competicions importants estan reservades només als homes.

En els anys vint, fora de Catalunya es publiquen alguns manuals tècnics d'esquí, aquí però encara no se'n té cap, de manual tècnic actualitzat que incorpori els nous avenços de la pràctica. L'actualització no té lloc fins al 1933 en què es publica el llibre *Nocions d'Esquí* d'en Miquel Albareda.

ALBAREDA CAMPMANY, Miquel: *Nocions d'esquí*. Pròleg de Josep M.ª Guilera, Atenes A. G., Barcelona, 1933.

ZAR, Adolphe i BARBLAN, Pierre: *Gimnàstica amb esquís*. Traduïda del llibre "L'Art du Skí (Versió francesa de Fèlix Krahnstoeber)", Esbart d'Esports de Neu de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Barcelona, 1931.

El novembre de 1935 surt el primer número de la revista *Esquí*, que edita el mateix CEC. Abans es publiquen els butlletins dels centres excursionistes on es parla de l'esquí,

⁷³ Vid. Mullor, Ernest: "Crònica. Secció d'esquí: Memòria curs 1935-1936", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, agost de 1936, núm. 495, p. 322-324.

de les cròniques i de les qüestions tècniques. Aquesta publicació, la primera de tot l'Estat a ocupar-se específicament d'aquest esport, té una curta durada, només en surten quatre números, el darrer al juliol de 1936.

La nova Secció d'Esquí del CEC, també constituïda com a Esquí Club Català, decideix en la temporada 1934-1935 contractar un expert professor austríac d'esquí que prové de la famosa escola l'Arlberg. És en Max Kessler, que ve "perquè amb la seva competència fes possible un millorament constant en l'estil dels corredors", i alhora perquè millori el nivell dels socis al fer-los classes especials. L'estança de Kessler també s'utilitza de forma profitosa per a oferir cursos als habitants de la Cerdanya i vall de Ribes a La Molina. Val a dir també que el CEC desitja fer extensiva l'ensenyança de l'esquí a d'altres zones pirinenques. En aquest sentit, caldrà també reconèixer, molt positivament, la tasca que el CEC du a terme perquè l'esquí arribi a tots els racons del nostre Pirineu: "L'Esquí Club Català espera que aquest serà el primer de la llarga sèrie de cursos destinats a aquest fi que té en projecte a les diferents comarques pirinenques, Vall d'Aran, Pallars, Baridà, Urgellet, Camprodon, etc."⁷⁴.

També hi ha qui va veure en l'esquí un mitjà per a resoldre l'educació física escolar. Així ho fa M. Casals Soler, que el 1930 incorpora en un llibre docent, *Gimnasia, juegos y deportes. Manual de educación física recreativa*, un apartat dedicat a l'esquí escolar, cosa que encara ningú no havia fet fins aleshores⁷⁵. Aquest llibre s'avança a les peticions d'en Josep Maria Guilera, qui al 1933 sol·licita "que els esquís catalans arribessin a totes les escoles": "No passaran gaires hiverns sense que uns quants instructors del Centre puguin anar de l'un cap a l'altre del Pirineu català ensenyant als escolars i a la jovent el maneig d'uns esquís ofrenats per la Generalitat de Catalunya"⁷⁶.

Al voltant de l'esquí s'obren nous espais empresarials i s'estableixen molts dels lligams actuals que inciten al consumisme: allotjaments i turisme de qualitat, fabricació d'esquís i marques o indumentària tècnica i moda.

"No és estrany, doncs, que ara, ja d'una manera més concreta, puguem fer pronòstics i veure el complet desenrotllament de l'esport de neu a

⁷⁴ Centre Excursionista de Catalunya: "Crònica. Secció d'esquí: Lliçons d'esquí", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, desembre de 1934, núm. 475, p. 474.

⁷⁵ Vid. Casals Soler, M.: *Gimnasia, juegos y deportes. Manual de educación física recreativa*, Lib. Imp. Casals, Barcelona, 1930.

⁷⁶ Guilera, Josep Maria: "El Saló d'esquí de Catalunya", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933, p. 36-39.

Catalunya en general i als Pirineus en particular. És innegable que ha de passar molt temps encara, però no és menys cert que, si les coses continuen pel mateix camí que portem ara, dintre de pocs anys, molt pocs anys, el Pirineu, inèdit per a tothom menys per a nosaltres els catalans, i per alguns francesos meridionals, s'haurà convertit en un lloc ideal pels esports d'hivern. Aleshores haurà arribat el moment oportú perquè l'atenció turística i esportiva de Europa es decanti cap al nostre Pirineu tan abandonat fins ara. I no cal remarcar el molt que això ens interessa en el triple aspecte econòmic, turístic i esportiu.”⁷⁷

Postal d'època: Refugi del port de la Bonaigua. ca. 1927.
Font: autor

⁷⁷ Pinazo, Antonio: “El pervenir turístic del Pirineu”, *Catalunya atlètica*, setembre de 1934, núm. 11.

9 La Bonaigua funciona com a estació d'esquí

Altrament, fora de l'àmbit de la competició, hi ha qui busca la descoberta de nous espais blancs i de tranquil·litat, fora de les etiquetes i dels ambients de societat. En aquest sentit la Bonaigua és el lloc perfecte i el paradís per als esquiadors més "llançats".

Dels inicis dels anys trenta fins a l'hivern de 1936 la localitat Esterri d'Àneu se situa com a punt neuràlgic per al desenvolupament de l'esquí lliure o d'excursió. La proximitat amb els espais blancs, límit entre l'Alt Àneu (Pallars Sobirà) i el Naut Aran (Val d'Aran), fan que Esterri d'Àneu esdevingui un bon lloc d'hostalatge i d'aprovisionament. Podem dir que la població aneuenca es va de mica en mica convertint en un "camp base" per a moltes de les expedicions excursionistes, tant a l'estiu com també a l'hivern.

Abans de tot, però, hem d'aturar-nos per tal d'explicar una mica com era aquell primer esquí. El de llavors no era com el d'ara, de preparades estacions en què hi ha tota mena de remuntadors que superen amb rapidesa els desnivells i que transporten un important nombre de gent. En l'esquí originari, primer cal remuntar els desnivells amb els propis esquís i, després, deixar-se anar lliscant amb aquells vells esquís de fusta pel pendent, en una neu completament verge. En aquella època ningú ni res fresava la neu. Per a practicar l'esquí calia estar fort i resistir. Per tant, l'atractiu no era fer pista com ara diríem, l'esquí d'excursió o de travessa era avançar per la neu verge cap a llocs on ningú havia baixat abans, és a dir, consistia a anar d'un lloc a l'altre seguint uns itineraris més o menys lliures però estudiats prèviament en els mapes.

En aquells temps també hi ha esquiadors que tempten els límits físics i tècnics. Aquells *freekies* fan tot l'esquí fora pistes i també busquen les baixades vertiginoses. Tanmateix, per fer-ho, cal pujar molt amunt durant una bona llarga estona. Sobretot, i com ja hem dit, són homes forts, resistents i ben preparats, no temen la muntanya però la respecten.

A partir de l'hivern de 1930 *La Vanguardia* ofería la informació del temps que facilitava el Servei de Meteorologia de Catalunya. Destaca que entre la informació es donava notícia dels gruixos de neu i de les temperatures de La Molina (Font Canaleta) i de la Bonaigua. Comproven per mitjà d'aquests parts meteorològics com la neu a la

Bonaigua era sempre molt més abundant i com durava pràcticament fins al final de la Primavera; permetent unes condicions ideals per a passar les vacances de Pasqua. Tot i la informació acurada que es donava als esquiadors, no impedia que, de tant en tant, hi hagués alguna sorpresa desafortunada. *La Vanguardia* donava notícia de la mala sort que van tenir dos esquiadors de Barcelona que van anar a la Bonaigua en cotxer propi a passar les festes de Reis per a practicar el seu esport preferit. L'abundància de neu era tanta que van haver de deixar el cotxe uns metres abans del refugi de les Ares. Al cap d'unes hores d'estada en el Refugi van comprovar com el cotxe havia desaparegut colgat, sota la neu sent impossible el poder-lo trobar. Els joves van decidir deixar el cotxe allí per a tornar-lo a buscar en l'època del desglaç⁷⁸.

El Corresponsal de Sort de *La Vanguardia* acostumava a donar notícia del pas d'alguns esquiadors per aquesta població: "*Estos días ha estado en Sort algunos coches turistas que iban a los deportes de nieve en el Puerto de la Bonaigua, los cuales regresan satisfechos y encantados de esos paisajes*"⁷⁹. Per a l'any següent, el mateix Corresponsal comentava: "*Estos días han pasado algunos coches por esta capital con distinguidos elementos del centro Excursionista de Cataluña que iban al Puerto de la Bonaigua a disfrutar de la nieve*"⁸⁰.

Al 1933, el Centre Excursionista de Catalunya (CEC) situa en el seu *Butlletí* "La Bonaigua" com una estació d'esquí "*d'accés més lent o de temporada*" i la considera com la millor de tot el Pirineu, ja que es pot trobar "*una millor neu o més abundant*". Així mateix, el CEC té en estudi la possibilitat d'instal·lar millors serveis per a l'estació i, en aquest sentit, porta ja algunes gestions iniciades.

"El lloc més conegut actualment de tota la regió és el port de la Bonaigua en els límits amb la Vall d'Aran, el qual rep freqüentment la visita de caravanes d'esquiadors. [...] Atesa la insuficiència de l'actual refugi i els inconvenients que significa l'instal·lar-se a Esterri i fer cada dia amb cotxe la distància fins a la neu i d'allí fins a les pistes bones, el Centre està estudiant

⁷⁸ Cfr. *La Vanguardia*, 10 de gener de 1930, p. 6.

⁷⁹ *La Vanguardia*, 19 de desembre de 1931, p. 28.

⁸⁰ *La Vanguardia*, 22 de gener de 1932, p. 28.

de trobar una solució que permetí la creació d'un refugi hotel en el mateix Port, el qual, és clar, fóra bastit i organitzat de cara als esports de neu.”⁸¹

De fet l'esquí a la Bonaigua s'inicia a partir dels anys trenta per uns pocs esquiadors i excursionistes eventuais, però no és fins uns anys més tard que es converteix en un destí turístic per a alguns assidus excursionistes, principalment provinents de les terres de Barcelona i de Tarragona. D'aquesta època daten algunes postals amb esquiadors a dalt del Port i que erròniament situen aquest indret a la Val d'Aran en lloc de a l'Alt Àneu. A la Bonaigua la neu possibilita una llarga temporada i és un lloc ideal per a passar les vacances de Nadal, Cap d'any, Carnestoltes o Pasqua.

Dels diferents grups que accedeixen a l'esquí de la Bonaigua, cal destacar-ne els del Centre Excursionista de Sabadell. A l'hivern de 1930-1931, els esquiadors Salvador Codina i Ricard Molins, acompanyats d'alguns amics més, ja practiquen l'esquí de vacances a la Bonaigua. Aficionats a la fotografia, tots dos deixen algunes imatges del seu pas i algunes cròniques al *Butlletí Centre Excursionista Sabadell*.

Esquiadors pel Pla de Beret, ca. 1930.
Font: Autoria desconeguda. Ecomuseu de les Valls d'Àneu

Al 1932 l'abundant neu al port de la Bonaigua caiguda en els darreres mesos de l'hivern possibilita que un grup d'esquiadors del Centre Excursionista de Sabadell pugui gaudir d'un final de temporada extraordinari. Salvador Codina, Magí Tarruell, F. Barri i Josep Bril, esquiadors experts i experimentats en l'esquí de competició, aprofiten les populars festes de l'Aplec de la Salut per a practicar el seu esport preferit. Surten de

⁸¹ Guilera, Josep Maria: "Catalunya país per als esquiadors", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.

Sabadell un dissabte a un quart de vuit del vespre, després de passar la nit a Tremp, l'endemà a migdia, després de dinar, ja practiquen l'esquí, i continuen fins entrada la tarda del dilluns:

“Excursió al port de la Bonaigua. Tota la temporada que esperàvem una oportunitat per a fer una escapada vers les muntanyes que separen la Vall d'Aran i aprofitar de poder fer unes esquiades per les excel·lents pistes i comes que, coberts a l'hivern amb considerable gruix de neu, ofereixen a l'esquiador un paradís on pot gaudir del seu preferit esport. [...]

Al cap de poc, som al Refugi Santuari de la Mare de Déu de les Ares, on ens diuen que amb el cotxe no podem passar més amunt. Ho provem, i després d'haver fet un parell de revolts quedem encallats al mig d'una grossa congesta; així és que no ens toca altre remei que deixar l'auto a les Ares i amb els esquís calçats fer via fins el Port.

Al migdia ja som al Port, i a causa del fort vent que hi fa, ens refugiem al Xalet de la Companyia d'electricitat, per poder-hi dinar. ¡Que deliciosa va ésser per a nosaltres aquella tarda! El vent havia parat, i amb una neu excel·lent pugem en menys de dues hores als cims de Campo, fruit de l'espectacle meravellós sobre la vall de Saboredó, atapeïda de neu, amb els seus estanys glaçats i les crestes encara blanques de la nevada del dia anterior. En acabar l'ascensió tenim ànsia de treure'ns els les pells de foca i llençar-nos vertiginosament vers el Port per aquestes excel·lents pistes. [...] La davallada, llançant-nos amb goig per una neu que mai havíem trobat tan segura, en breus moments ens trobem altra volta al Port, on l'última ullada de sol que s'amagava darrera les muntanyes de la Maladeta i Perdiguero, ens indica que havia finit la jornada, i ens apressàrem a retornar al Refugi de les Ares.

Al dia següent pensem fer una excursió fins a feréstec cercle de Gerbé. Sortim de les Ares a les 6 del matí; prompte ens calcem els esquís per travessar una dreia tartera molt castigada per les allaus, i després d'haver recorregut el selvàtic torrent que procedeix de l'estany de Gerbé, arribem al dit llac, després de dues hores i mitja. Aquest estany que entravessem pel seu centre, puix està completament glaçat, és de força grandària i està rodejat

quasi tot de cinglera i té per muralla del cercle els pics de Bassiero, d'Amitges i les agulles de Saburedo. Ens enlairem pel coll occidental de l'estany, i ferm retorn, de baixada, per entremig de colossals avets; en Barri, que anava agafant velocitat, de prompte s'estimba per un gran marge, anant a parar al bell mig d'un petit estanyol glaçat, i con que no li passa res, no cal dir que ens va distreure la seva aparatosa caiguda.

A les tres de la tarda, altra volta som al Refugi de les Ares, i a les quatre, després d'acomiar-nos dels seus hospitalaris estadants, sortim cap a la nostra ciutat.”⁸²

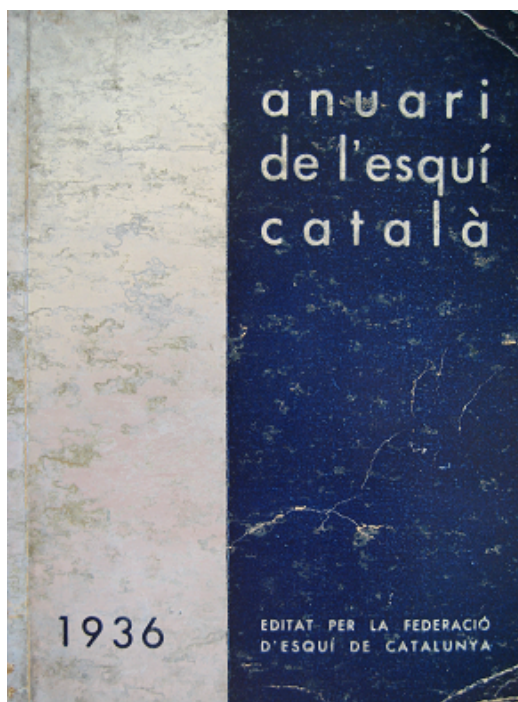
Altres esquiadors d'entitats com el Club Muntanyenc Barcelonès o la Unió Excursionista de Catalunya també s'aventuren a practicar l'esquí a la Bonaigua⁸³.

Per a practicar l'esquí a la Bonaigua cal accedir-hi per la banda del Pallars o per la banda de l'Aran, aquesta entrada sols utilitzada per alguns eventuais francesos.

De la carretera del Port, és a dir, de la via principal d'accés en surten els diferents itineraris d'excursions amb esquís, uns cap a la vall de Gerber, cap a la vall de Cabanes, cap a Saboredó i el circ de Colomer, i d'altres cap a Baqueira, Salardú, Beret i Montgarri. No obstant això, una altra possibilitat és la de fer pista des del Cap del Port fins al refugi de les Ares.

⁸² Codina, Salvador: “Excursió al Port de la Bonaigua”, *Butlletí Centre Excursionista “Sabadell”*, abril-maig-juny de 1932, núm. 43, p. 136-138.

⁸³ Vid. “Excursió al Port de la Bonaigua del 12 al 18 de febrer”, *Butlletí de la UEC*, núm. 30 de novembre de 1933. Vid. sortides a la Bonaigua del Club Muntanyenc Barcelonès: del 6 al 10 de febrer de 1932 a l'estany de Gerber, refugi de les Ares i Bonaigua (*Butlletí*, nov.-dec. 1932, núm. 12, p. 147) i del 13 al 17 d'abril de 1933 al refugi de les Ares, Bonaigua, Gerber, Saboredó i refugi de les Ares (*Butlletí*, nov.-dec. 1933, núm. 18, p. 131-132).

Portada de l'*Anuari de l'esquí català*, 1936, Federació d'Esquí de Catalunya de 1936, editat per la Federació Catalana d'Esquí. Font: autor

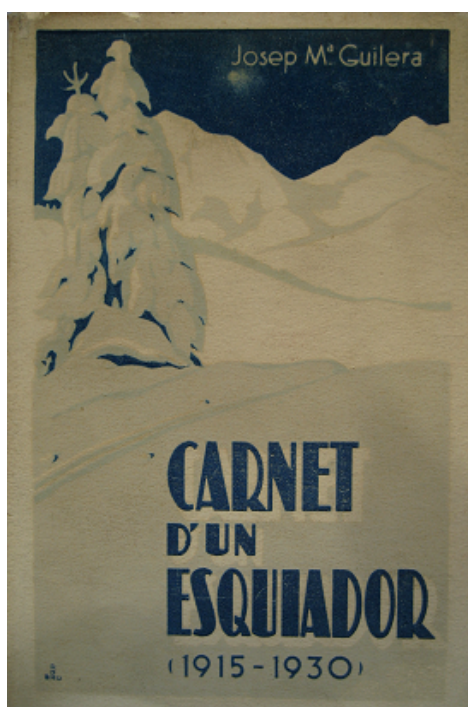
Portada del llibre *Ski* d'Agustín Edwards *Ski*, el manual tècnic de l'esquí més complert que es podia comprar a les llibreries catalanes en els anys trenta del segle passat. Font: autor

Els itineraris i circuits de la Bonaigua, a part d'estar sota la protecció de la xarxa de refugis –els tres del Port, l'Hostal d'Andreuet i l'Hostal de Montgarri–, també compten amb dos punts d'allotjament de qualitat a banda i banda del Port, com són el d'Esterra d'Àneu, el ja citat Hotel Pirinenc, i a Salardú l'hotel La Creu, que era propietat de la Família Franco Sastrada. Entre aquests allotjaments i els ja citats, tots amb possibilitat de llits i de menjar calent, els esquiadors escullen segons els objectius i les necessitats. La pernoctació més sovint era: una primera nit a Esterra d'Àneu, una segona a Montgarri o a Salardú i, una tercera, un altre cop, a Esterra d'Àneu.

En aquells anys, els esquiadors catalans que van a la Bonaigua ja coneixen la major part de la superfície esquiable de l'actual estació de Baqueira-Beret creada el 1964. Des de l'Alt Àneu s'accedeix pel Port cap a la zona d'Argulls i cap a Baqueira, d'aquí poden triar d'anar cap a Salardú o cap a la vall del riu Malo fins a Beret o Montgarri.

L'esquí a la Bonaigua és practicat per un turisme elitista i només accessible per a aquells esquiadors de més nivell i experimentats. Aquests esquiadors són els més agosarats o els més intrèpids que cerquen un paradís salvatge amb abundant neu de qualitat. A la Bonaigua no s'hi va a fer esquí de pista, s'hi va a fer l'esquí de travessa que

sovint dura diverses jornades. L'aventura hi està assegurada i, a la Bonaigua i als seus entorns el risc és una temeritat constant, que en tot cas, minva per la seguretat que donen els seus refugis.

Coberta del llibre de Josep Mª Guilera, *Carnet d'un esquiador, 1915-1930* (1931). Font: Autor
L'Esquí, primera revista especialitzada del sector, editada pel Club d'Esquí de Catalunya del Centre Excursionista de Catalunya. Font: Centre Excursionista de Catalunya

Per tant, constatem que en els anys trenta la magnífica situació del refugi de les Ares va permetre a la Federació d'Esquí de Catalunya indicar-lo com un bon emplaçament per a l'abast de l'excursionisme i dels esports de neu. Així és com a l'entorn del port de la Bonaigua a l'Alt Àneu i al Naut Aran, s'esdevé un dels primers centres d'esquí de Catalunya i el primer del Pirineu central. Al respecte podem comprovar com ja al 1934 *La Veu de Catalunya*. en la secció esportiva. dóna tots els dissabtes els partes de neu –"Butlletí de la neu"– de les estacions d'esquí de La Molina, Núria, Envalira, Rasos de Peguera, Camprodon i també informació de l'estació d'esquí del port de la Bonaigua. El parte de neu també era comunicat en *El Mundo Deportivo*: "*En el Puerto de la Bonaigua reina la calma con cielo medio cubierto y un espesor de nieve de 2,40 metros temperatura mínima de 9 bajo cero y la máxima de 4 también bajo cero*"⁸⁴.

A partir de la temporada 1934/35 l'esquí a la Bonaigua va experimentar un gir important. La veu de les excel·lències de la Bonaigua havia corregut entre els centres

⁸⁴ *El Mundo Deportivo*, 3 de març de 1934, p. 4.

excursionistes i pràcticament tots els bons esquiadors tenien que passar quasi obligatòriament, si desitjaven parlar d'aquestes pistes, que estaven de moda entre els aficionats més ben preparats⁸⁵. Així que, a més a més, dels habituals cotxes particulars, les entitats van organitzar expedicions amb massa i en autocars. El gener de 1935 *El Mundo Deportivo* feia una revisió a l'estat de neu de les estacions d'esquí. Del Port de la Bonaigua es deia que "*actualmente existe nieve en abundancia, con espesores que sobrepasan los dos metros. Según noticias recibidas, la nieve ha llegado a la altura de 2,30 metros, como es de suponer se trata de nieve polvo. ¡Esquiadores ha llegado la hora de preparar bien los esquís!*"⁸⁶.

En aquesta temporada el CEC anunciava una nombrosa excursió d'esquí al port de la Bonaigua per les Festes de Nadal⁸⁷. En les festes de Pasqua la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya organitzava sortides massives a la neu. A part de les estacions catalanes comunicades per ferrocarril –Núria i La Molina– organitzava sortides amb autocar a Puymourens, Rasos de Peguera, Envalira, Espot (Sant Maurici) i al Santuari de les Ares a la Bonaigua⁸⁸. Per la temporada següent, l'Esqui Club, secció d'Esports de Neu del Club Muntanyenc Barcelonès organitzava pels dies 4, 5 i 6 de gener un autocar de 60 persones, dividit en dos grups per a esquiar a Espot (Sant Maurici) i a la Bonaigua⁸⁹.

Salida al Port de la Bonaigua

La Sección de Excursiones del «Ateneu Polytechnicum», ha proyectado para los días 25 del corriente al 4 de marzo, una excursión con skis a Espot, Sant Maurici y Port de la Bonaigua. Es necesaria la inscripción previa.

[*La Vanguardia*, 22 de febrer de 1934, p. 10]

⁸⁵ Vid. "Deportes de nieve", *La Vanguardia*, 18 de gener de 1935, p. 11. *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1935, p. 14.

⁸⁶ "Sports de nieve", *El Mundo Deportivo*, 16 de gener de 1935, p. 3.

⁸⁷ Cfr. *La Vanguardia*, 21 de desembre de 1934, p. 16.

⁸⁸ Cfr. *La Vanguardia*, 4 d'abril, de 1935, p. 12 i 11 d'abril, de 1935, p. 12.

⁸⁹ Cfr. *La Vanguardia*, 11 de desembre de 1935, p. 15 i 15 de gener de 1936, p. 4.

Curiosament la Bonaigua és un dels centres d'esquí preferits pels esquiadors tarragonins, ja que és més proper que la Vall de Núria o La Molina. Al 1933 en Josep M. Guilera, ja parla de l'assídua presència d'esquiadors de Tarragona⁹⁰. En el número 3 de la revista *L'esquí*, en un article amb el títol "L'esquí a Tarragona", l'autor deixa constància d'aquesta preferència per La Bonaigua, en un al·legòric i literari article acompanyat de magnífiques fotos de Méndez Boneta:

"El lloc preferit per a l'esquiador tarragoní a l'ensem que el punt més proper és el port de la Bonaigua, barrera gegantina entre la regió de l'alt Pallars i la coneguda i pintoresca Vall d'Aran.

A cinc quilòmetres del Port pel vessant del Pallars es troba el Refugi de la Verge de les Ares, que probablement és del poc que resta dels que foren temps d'afició heroica per a l'esquí, de l'afició de les "terrorífiques" travessies per la vall de Núria i a Ull de Ter. Amb els 17 quilòmetres que separen d'Esterri, amb tres graus sota zero en els dormitoris, dóna una consolada impressió eliminadora. El qui hi arribi és que porta la muntanya molt endintre del seu cor.

És indescriptible l'encís que desprèn de la seva llar, l'acolliment que presta després d'una jornada fatigosa; mentre a fora el torb i el glaç executen la seva simfonia, a voltes tràgica, a voltes confiada i alegre, a dintre arriben les hores d'esportiva companyonia, ben oposades als convencionalismes de la ciutat; les més franques rialles, les més sinceres paraules surten de la vostra ànima mentre que les excursions efectuades, les caigudes més complicades i els resultats de les ceres usades són objecte de les més animades polèmiques.

Són moltes les excursions que tenen per punt de sortida aquest refugi, entre altres les magnífiques pistes dels Plans de Beret, probablement les millors d'Espanya; llac de Saboredó a 2.348 metres d'altitud; coll de Ratera, pas vers Sant Maurici i Espot; estanys de Gerber, etc.

La sortida vers l'estany de Gerber i coll de Saboredó és senzillament meravellosa. Són uns 700 metres de desnivell en 6 o 7 quilòmetres, però tots

⁹⁰ Guilera, Josep Maria: "Catalunya país per als esquiadors", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.

els encisos muntanyencs sembla que s'hagin reunit en aquest petit espai per a fer gala de la seva bellesa.

L'orgull de les altes crestes netament retallades sobre el blau intensíssim cel; la dolça remor del rierol cobert de neu sota els nostres esquís; l'eterna lluita dels núvols topant contra la serralada, són impressions que us acompanyen durant tota la remuntada per la vall del Gerber. Arribant després al col de Saboredo, on la grandesa pirinenca es manifesta en tot el seu esplendor, la immensitat del panorama aconseguït és realment corprenedora. Des dels pics de Ratera, Saboredo i cercle de Colomé, fins al massís de les Maladetes i Aneto i les llunyanes muntanyes ja adintradades en terra francesa, s'estén davant vostre una munió de blancs cims sota un sol lluminós i pur, despertant sentiments d'amor infinit a la natura pròdiga en bellesa per a l'esquiador.

Després la baixada sobre una fina i polsosa; primer amples pendents on s'estén cristiania i a voltes el cristiania pur són aconseguïts amb relativa facilitat; després el pas obligat entre roques i pins on el més neòfit acudeix al recurs de "l'escombria", moltes vegades a costa dels seus bastons, i per últim la gran pala sobre les Ares on l'olla i les graelles a la vora de la llar esperen l'arribada del qui alleugerirà de la seva càrrega a una velocitat sorprenent.

Després... la tornada.

Dintre el cotxe que ens torna a la ciutat, són 220 quilòmetres, amb una carretera infernal, tancant els ulls per un instant hom viu novament les belles jornades passades a la muntanya, on l'ull del pintor haurà descobert paisatges incomparables, on l'ànima del poeta haurà gaudit de la majestuosa solitud i per damunt de tot on la llar de les Ares ens ha prestat un dolç acolliment que endebades hem cercat en altres refugis i hotels muntanyencs."

91

En aquells anys, l'única superfície esquiable reconeguda per la Federació d'Esquí de Catalunya a les terres lleidatanes era la Bonaigua. En *l'Anuari de l'Esquí*, Ignasi de Quadras i Feliu (1906-1958), un dels membres més actius de la Secció d'Esquí del CEC,

⁹¹ M. S.: "L'esquí a Tarragona", *L'Esquí*, març de 1936, núm. 3, p. 37-38.

ens deixa constància del gran espai esquiable de l'estació⁹². Com podem comprovar, aquesta superfície és actualment el domini i traçat de pistes que ocupen el mantell de neu de l'Estació de Baqueira-Beret i que, des de la Bonaigua, avui és utilitzat per una multitud d'esquiadors, tal i com es feia en aquells anys:

“Dels nostres centres d'esquí és aquest segurament el menys visitat pels esquiadors de Barcelona que necessiten un dia de viatge per arribar-hi i si hi van amb el servei d'autòmnibus encara han de fer nit a Esterri. S'hi troben sovint esquiadors francesos que hi pugen per Salardú. També hi hem trobat més d'una vegada alguna colla de tarragonins que tenen la Bonaigua potser més a prop que els altres centres d'esports d'hivern. La neu comença abans i s'acaba més tard que a La Molina o a Núria. Això fa que sigui un lloc indicat per passar-hi les festes de Cap d'any o de Pasqua.

Generalment els cotxes poden pujar fins al Pont de la Cadena, a 15 minuts del refugi de la Mare de Déu de les Ares. La carretera que fins aquí passava per la soleia passa a l'obaga i entra en el bosc de la Mata i a les primeres nevades queda interceptada.

Encara que al Port hi ha un xalet d'una companyia d'electricitat, l'esquiador només pot comptar amb el refugi de les Ares. Fora dels esquiadors només passen pel Port els carters de la Vall d'Aran, que molts cops van acompanyant treballadors del túnel de Vielha, mal abrigats i alguns amb espadenyes.

De les Ares al Port hi ha una hora de pujada. La baixada és bona i la pendent no massa forta. No gaires arbres. Cap a la Vall d'Aran algunes vegades es pot anar amb esquís fins a Salardú, però no es baixa gaire bé. De les Ares es pot anar també a l'estany de Gerbé.

Del Port en amunt hi ha bones pendents a la banda S. Es troben alguns arbres però el bosc queda més avall.

A la banda N. els pendents sobre el Port són molt drets. Seguint una mica la carretera cap avall es troba una coma sota la punta de Comial i el

⁹² Ignasi de Quadras guanya l'accèssit fotogràfic en el concurs del IV Saló de l'Esquí amb la foto "Port de la Bonaigua: Pirineu de tot l'any".

Muntanyó d'Arreu, on hi sol haver bona neu perquè queda bastant protegida del vent que sovint bufa de Port.

Però l'esquiador que fa un dia de viatger per anar a la Bonaigua no hi va a fer pista. Farà com a mínim una excursió al Tuc de la Llança o al Muntanyó d'Arreu o s'arribarà a la Vall de Río Malo o fins al pla de Beret des d'on, si no vol tornar pel mateix camí, podrà baixar a Salardú o seguir el pla fins a Mongarri.

Des de Mongarri millor que des del port de la Bonaigua es poden fer bones esquíades. Les pendents dels costats del Pla de Beret tenen condicions immillorables per l'espai. A la dreta el pic de Bacibè, Portilló de Marimanya, d'on es pot baixar pels llacs del mateix nom. A l'esquerra el Pic de Pedrescal i principalment els de Parros que són els més agradables a fer a l'hivern.

També de Mongarri es pot anar al coll de Montoliu i collada Nera, per les valls del riu Forcale i de port d'Orla.

Però ja ens apartem massa del port de la Bonaigua.

Per acabar direm que quan hi hagi la carretera d'Esterrí a Mongarri, serà aquest últim lloc, més que no pas el port de la Bonaigua el que podrà esdevenir un dels nostres millors centres d'esquí.”⁹³

Certament l'extensió del pla de Beret i les muntanyes dels costats eren ja profetitzades com un dels futurs centres d'esquí. Al pla de Beret també s'hi pot accedir per la vall d'Isil, que antigament en el segle XIX preveia la unió per carretera del territori espanyol amb França, però aquest projecte s'atura a Borén.

“[...] el Pla de Beret es troba situat damunt mateix de Salardú, on passa la carretera que uneix amb França, i, donada l'abundància de neu, també el bell panorama que aquest pla domina, no creiem anar molt mal equivocats si profetitzem un esdevenidor brillant a aquest lloc, per mica que els aranesos o altra gent emprenedora es proposin de dotar-lo d'un hotel suficientment gran i d'un sistema de transport modern a partir de Salardú.”⁹⁴

⁹³ Per Ignasi Quadras en *Anuari de l'Esquí Català*, 1936, p. 85-87.

⁹⁴ Guilera, Josep Maria: “Catalunya país per als esquiadors”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.

Com ja hem assenyalat, alguns excursionistes de l'esquí poden optar per accedir a la Val d'Aran per la vall d'Isil. Si convé també es pot fer nit al poble d'Isil, a l'hostal o a l'hotel i després continuar cap a Montgarri. En aquesta població aranesa es pot fer nit a l'hostal que va dirigir Cisco Delamoga de 1920 a 1936. Al cap d'una o dos nits es pot arribar al pla de Beret i tornar cap a Esterri d'Àneu, passant pel port de la Bonaigua. La travessa amb esquís cap a Montgarri és força practicada en el decurs d'aquests anys. En la temporada de 1934-1935 hem trobat almenys quatre grups d'excursionistes del CEC que ho varen fer utilitzant diferents variants, ja fos sortint d'Esterri en direcció al port de la Bonaigua, o bé prenent la direcció per la vall d'Isil⁹⁵.

Un d'aquests efervescents excursionistes, amant de l'esquí i del Pirineu en general, que visita les Valls d'Àneu i els dominis esquiabls del port de la Bonaigua, és l'humanista i fotògraf Joan Tous i Casals. Aquest, amb uns quants amics de la Unió Excursionista de Catalunya realitzen al febrer de 1935 la volta clàssica d'Esterri d'Àneu a Montgarri-pla de Beret-Salardú i retorn a Esterri d'Àneu pel port de la Bonaigua. Joan Tous ens deixa la petjada fotogràfica d'aquesta inoblidable excursió hivernal amb esquís. Així deia Albert Oliveras en una altra excursió a Montgarri:

“És curiós de remarcar com la gent d'aquest caseriu, que en total compta amb unes tres dotzenes d'habitants, utilitzen els esquís, a l'hivern, d'ençà que els socis del Centre Pau Badia, Lluís Estasen, Josep Maria Soler i Coll anaren a la Vall d'Aran, ara fa dotze anys, a fer unes demostracions d'aquest mitjà de comunicació, i repartiren diversos parells d'esquís. Encara veieren uns esquís d'aleshores. [...]

L'espectacle del pla de Beret amb el seu massís i pics de Bassibé i Beret, és inoblidable per l'esquiador qui difícilment trobarà enlloc més dels Pirineus una extensió tan apropiada a les seves evolucions.”⁹⁶

Al 1933 la disposició de la nova carretera cap a Espot dona al municipi una bona situació d'aproximació per als excursionistes. Espot i els voltants de l'estany de Sant Maurici fa anys que s'han convertit en un important reclam turístic per als alpinistes que

⁹⁵ Vid. en “Crònica: Secció d'Esports de Muntanya”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, maig de 1935, núm. 480, p. 207-209.

⁹⁶ A. O. F.: “Excursió de Nadal a Montgarri”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1935, núm. 477, p. 45-47.

desitgen coronar el cim dels Encantats, però, sobretot en els mesos d'estiu, ja que alguns centres excursionistes instal·len els respectius campaments. La construcció de la carretera és considerada pel CEC i per Josep M. Guilera com un excel·lent punt de partida per a desenvolupar una futura estació d'esquí, "que domina l'accés a unes valls tan magnífiques com la de l'estany de Sant Maurici i la de Peguera"⁹⁷. Aquest reclam turístic també va acompanyat i esperonat per les successives reformes de l'Hotel Saurat, que als anys trenta també allotja un bon nombre d'esquiadors d'alt nivell que s'atansen per a gaudir dels indrets paisatgístics reservats només per a aquells que fan de l'esquí i de la muntanya tota una filosofia de vida. Així ho deixen relatat algunes cròniques i fotografies publicades de les expedicions de membres del CEC, com per exemple les d'Albert Oliveras (1934) o d'Ernest Mutllor (1935). La bona disposició de la carretera va ser aprofitada per a que algunes entitats excursionistes organitzessin sortides especials amb autocar. En la revisió de *La Vanguardia* hem trobat que la Secció Excursionista de l'Ateneu Politècnic feia una crida per a organitzar sortides d'esquí pel 25 de febrer i 4 de març a Espot (Sant Maurici) i a la Bonaigua⁹⁸. Per a les festes de Pasqua de 1935, el Club Muntanyenc Barcelonès posava un autocar a disposició dels socis i d'altres aficionats a l'esquí per anar també Espot⁹⁹.

Excursión al Port de la Bonaigua
El Esquí Club Barcelonés, Sección de Deportes de Nieve del Club Muntanyenc Barcelonés, prepara para los días 4, 5 y 6 de enero próximo una excursión en autocar al Port de la Bonaigua.
Para detalles dirigirse al club, Plaza Maciá, 3. primero.

[*La Vanguardia*, 19 de desembre de 1935, p. 4]

⁹⁷ Guilera, Josep Maria: "Catalunya país per als esquiadors", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.

⁹⁸ Cfr. *La Vanguardia*, 22 de febrer de 1934, p. 16.

⁹⁹ Cfr. *La Vanguardia*, 11 d'abril de 1935, p. 12.

Deportes de nieve

Esquí Club Barcelonés

Los pasados días 4, 5 y 6 del corriente, se ha llevado a efecto la anunciada excursión al Port de la Bonaigua, organizada por el Esquí Club Barcelonés (Sección de Deportes de Nieve del Club Muntanyenc Barcelonés).

Los montañeros en número de sesenta, se dividieron en dos grupos: uno fué hacia las excelentes pistas del Valle de Sa^m Mauricio y el otro fijó como base de excursión el Refugio de las Ares, desde donde se realizó la excursión al estanque Cervé, fracasando debido al mal tiempo la ascensión al Tuc de Saburedo.

El día 6 finalizó la excursión con una ascensión al Pico Sigalero, desde donde los montañeros bajaron a Esterri d'Aneo.

[*La Vanguardia*, 15 de gener de 1936, p. 14]

L'estació d'esquí d'Espot no es concreta fins al cap de trenta-cinc anys, així al 1968 un grup d'empresaris obren Super-Espot.

Fa més de setanta anys que l'esquí català ja projecta allò que amb els anys ha de succeir. Així ho deixa escrit en Josep Guilera el 1933 tot posant la mirada en l'horitzó.

“El que farà falta en primer lloc serà que tots o la major part dels centres que ja tenen comunicació fàcil es vagin dotant paulatinament i ordenada amb unes construccions ni massa grans ni massa costoses, però amb la netedat i el confort elemental, on puguin instal·lar-se com a mínim una vintena de persones. Quan es veurà la marxa pròspera d'aquests hotelets i el favor dels esquiadors catalans primer, i més endavant dels forasters, podrà anar-se a llur conversió en llocs de més volada, ampliant aquelles construccions o fent-ne d'altres de més cabuda.

Aleshores fóra el moment de posar-se d'acord amb les agències de viatges, mobilitzar els ressorts d'una propaganda intel·ligent, establir serveis regulars d'autocars i preus de “forfaits” i fer donar als esquiadors d'arreu que els Pirineus poden competir dignament amb altres instal·lacions d'Europa

per la pràctica dels esports de neu, que la seva temporada pot arribar fins ben entrada la primavera.”¹⁰⁰

Però hi ha cops que els somnis s'aturen o s'esvaeixen. El 18 de juliol de 1936, l'alçament del general Franco contra la II República posa el país en armes i s'inicia la Guerra Civil.

Al novembre de 1936, alguns joves s'allisten voluntàriament al Regiment Pirinenc núm. 1 de la Generalitat de Catalunya. Entre aquests hi ha una nodrida presència de membres pertanyents a societats excursionistes i amb un bon nivell d'esquí, fins i tot també hi ha campions com Ernest Mullor, Alfons Segalàs o el català campió olímpic espanyol d'esquí Oriol Canals i Farriols, que és baixa de la Companyia d'Esquí al Front d'Aragó el febrer de 1938. Alguns d'aquests esquiadors són assignats voluntàriament a la Companyia d'Esquí del Regiment Pirinenc núm. 1, com Alfons Segalàs que després esdevé sergent del *Batallón de Montaña Pirenaico*. Altres s'allisten voluntàriament a les Milícies Pirinenques, com Ernest Mullor, que és sergent de la Companyia d'Esquí¹⁰¹.

“La Generalitat de Catalunya coneixia l'existència d'aquesta joventut que volia participar en la seva defensa, però que se sentia estranya a tota lluita revolucionària i desitjava la victòria del poble contra el feixisme anihilador de tota dignitat humana, i dintre de les seves possibilitats va crear i organitzar una força formada per un jovent ensinistrat en l'esport de muntanya, forja d'esperits nobles que estimen la terra perquè l'han trepitjada i coneguda pujant i baixant cims i valls, deixant marcada la seva petjada per tota mena de camins i corriols. Aquesta preparació moral i física podia fer d'ells els millors i més compenetrats defensors de la nostra nació. Amb aquest esperit nasqué el Regiment Pirinenc i la seva companyia d'esquiadors.”¹⁰²

¹⁰⁰ Guilera, Josep Maria: “Catalunya país per als esquiadors”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.

¹⁰¹ Vid. Ramon i Vidal, Jaume de: *El Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya*, Editor Rafael Dalmau, Barcelona, 2004.

¹⁰² Segalàs Solè, Alfons: *Carnet d'un Milicià-Soldat (1936-1939)*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1986, p. 13.

Lamentablement per a la nostra història, la Guerra Civil atura moltes coses, també tots aquells projectes que veuen en la Bonaigua una de les més flamants estacions d'esquí de Catalunya.

Els anys difícils de la Dictadura erosionen i mutilen els pobles, els projectes, les idees i els records que queden ben arraonats o es perden per a sempre. No obstant això, l'esquí durant la Dictadura franquista, enceta una nova etapa de signe molt diferent.

10 De l'esquí de postguerra a les estacions d'esquí modernes

Un cop finalitzada la Guerra Civil, l'esport català continua desenvolupant-se, però aquesta vegada ho fa sota la pressió del règim militar i de les seves autoritats. En aquests primers anys, el desenvolupament de la pràctica esportiva i l'associacionisme esportiu no és gens fàcil, ja que moltes de les expectatives i projectes del passat queden mutilats per una realitat sociopolítica molt difícil d'encaixar.

Cal conèixer que, gairebé durant tot el franquisme, qualsevol acció associativa de l'esport és gelosament vigilada i només són efectives aquelles associacions que combreguen amb el doctrinari del dictador, o si més no amb el silenci i la simple participació amb el "popular" *Movimiento*.

L'organització esportiva del territori no triga gens, al 1939 Francisco Pons Castellà és nomenat delegat provincial d'esports a Lleida, i aquest mateix any s'organitzen diferents campionats esportius. Com a notícia sorprèn que la Delegació de Lleida organitzi, de l'1 al 8 de març de 1944 a la serra de Gardeny, un curs teòric i pràctic de les diverses tècniques d'esquí, aprofitant una intensa nevada que cau aquells dies a la ciutat¹⁰³.

El *Frente de Juventudes*, per als homes, i la *Sección Femenina*, per a les dones, són els responsables d'iniciar de nou l'esport arreu de l'Estat, sobretot a Catalunya, lloc on l'esport ha adquirit en temps de la II República concepcions marcadament d'esquerres i catalanistes. Per tant, en els primers anys de la Dictadura, gairebé cap iniciativa pot realitzar-se fora del Frente de Juventudes i de la Sección Femenina. Aquestes dues institucions político-ciutadanes dirigeixen la "*formación del espíritu nacional*" i tota activitat esportiva de l'Estat està sotmesa sota una severa vigilància.

El 22 de febrer de 1941 es constitueix la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS, entitat de la qual depenen totes les federacions esportives, i que és dirigida pel General Moscardó.

¹⁰³ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 249.

Després de la Guerra Civil el CEC continua la seva activitat procurant conviure pacíficament amb el nou Règim. La Secció d'Esquí participa el mateix hivern de 1939-1940 en uns campionats de Catalunya, i els joves esquiadors continuen la seva tasca esportiva i pedagògica, que ja tenen des de feia temps planificada: dur l'esquí i el seu aprenentatge a totes les valls poblades del Pirineu català.

L'any 1939 es constitueix de nou la Federación Española de Montaña y Esquí i l'any 1940 s'organitza a Candanchú el primer Campeonato de España de Esquí del nou període de dictadura militar. En aquesta competició els esquiadors catalans del CEC són els principals protagonistes i no ho deixen de ser durant tot el període. En aquests anys l'esquí de competició és dominat per alguns d'aquells esquiadors formats i ja consolidats en el temps de la II República: Alfons Segalàs, Lluís Pedrerol, Joan Andreu, Ernest Mullor, Luis Rigat o Jordi Monjó¹⁰⁴. Val a dir, però, que altres bons esquiadors van morir al front com Carles Bertrand o Oriol Canals.

Ignasi de Quadras, soci del CEC i simpatitzant amb la política del moment, és nomenat per la "Superioridad" president de la Federación Catalana de Montaña y Esquí¹⁰⁵. Al 1940, Luis de Quadras y Feliu, germà de l'anterior, és el successor d'en Josep Maria Blanc a la presidència del CEC, i ostenta el mandat més llarg fins aleshores, durant dinou anys.

Mentrestant la Secció d'Esquí del CEC intenta, durant aquells primers anys de franquisme, funcionar en l'aparença d'una completa normalitat. L'any 1942 torna el CEC a organitzar un Saló de l'Esquí, aquest cop ja el cinquè si comptem els organitzats en temps de la II República, però l'entusiasme no és el mateix. El *Butlletí* portaveu de l'entitat ja no és el mateix. Ara el nou *Boletín de la Sección de Montaña y C. A. D. E. Centro Excursionista de Cataluña* parla en castellà, amb articles austers i censurats, com després també ho fa *Montaña*, la nova revista que edita el CEC, però que cap al final del franquisme recupera la llengua pròpia a mesura que progressivament desapareix la censura.

Les autoritats esportives del franquisme tenen clar que s'han de guanyar la simpatia del CEC i d'altres entitats excursionistes de consolidada tradició. Però també tenen clar que el CEC encara té molt de poder, i per això cal fer-li una vigilància estreta i

¹⁰⁴ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946 ("Sección de Esquí", p. 257-280)

¹⁰⁵ Vid. S. B.: "Ignacio de Quadras y Feliu", *Montaña*. Centro Excursionista de Cataluña, marzo-abril, 1958, núm. 54.

des de dins. Per aquest motiu el CEC rep tota mena de facilitats per a tirar endavant projectes però, sempre amb obediència a les directrius del Règim. En aquesta situació els esquiadors del CEC es veuen beneficiats, i se'ls atorga facilitats per a dur endavant els projectes.

L'estació de La Molina continua representant l'espai elitista de l'esquí català, però aquest cop representat per la burgesia que simpatitza amb el Dictador.

En els anys de postguerra alguns grups continuen practicant l'esquí de muntanya o d'excursionisme, com en els anys passats. Els dos Pallars i la Val d'Aran segueixen sent els centres de referència. L'Hotel Pirinenc a Esterri d'Àneu torna a recuperar un cert ambient muntanyenc i el refugi de les Ares també retorna a la seva tasca humanitària al Port¹⁰⁶. A les Valls d'Àneu el CEC construeix al 1943 un nou refugi per a les aventures alpines. Aquest porta el nom a la memòria d'en Josep Maria Blanc, primer president del CEC a l'època franquista, que morí d'accident. El refugi es va situar a la vora de l'estany Tort (2.310 metres), al peu del Peguera d'Espot¹⁰⁷.

Al 1951 les excursions hivernals amb esquís per diferents indrets del Pirineu central queden protegides per refugis que afavoreixen la possibilitat d'enllaçar travessies de llarga durada. Al 1951 el CEC compta amb el servei dels refugis de la vall Ferrera, santuari de les Ares, Salardú, Montgarri, Hospital de Vielha, Boí, Espot i, el refugi propietat del CEC Josep Maria Blanc¹⁰⁸.

De 1955 a 1960 es desenvolupen pel Pirineu les anomenades "altes rutes pirenaïques amb esquís". Aquesta iniciativa del CEC dóna a conèixer els itineraris més clàssics que avui encara es practiquen. La primera etapa cobreix el trajecte entre Bielsa i el refugi de les Ares.

A partir de 1959 es disputen els Rallis d'Esquí de Muntanya, se celebra el primer els dies 27, 28 i 29 de març, i va de l'Hospital de Vielha fins a Espot.¹⁰⁹ Amb aquest nou escenari i la construcció de més refugis de muntanya a la zona dels Pallars i la Val d'Aran, l'esquí d'excursió o de muntanya queda novament normalitzat.

¹⁰⁶ Vid. "Interesante travesía con esquís por el Pallars", en Centre Excursionista de Catalunya: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 249.

¹⁰⁷ Vid. Alberto Oliveras Folch, "Refugio J. M. Blanc" en Centro Excursionista de Cataluña: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 33-53.

¹⁰⁸ Vid. Guilera, José M.: "Inicio y trayectoria del esquí en Cataluña", *Boletín de la Sección de Montaña y CADE - Centro Excursionista de Cataluña*, diciembre de 1951, núm. 16, p. 348-365.

¹⁰⁹ Vid. Sala Albareda, José M.: "I Rally d'esquí", *Montaña*, Maig-juny de 1959, núm. 61, p. 299-302.

Durant els primers anys de la Dictadura franquista, el port de la Bonaigua i el refugi de les Ares se sotmet a una estreta vigilància per part de l'exèrcit i la Guàrdia Civil que vigila els ports de muntanya i tots els passos fronterers. L'exèrcit espanyol està mobilitzat per tot el Pirineu com a defensa de possibles revifalles dels maquis. Al juliol de 1944, el batalló de Muntanya Navarra núm. 1 de Lleida s'estableix a Esterri d'Àneu a la residència Morelló, que en aquell temps servia de beneficència per a les persones grans. També el 5è batalló de Caçadors de Muntanya controla tot el Pallars Sobirà. A l'octubre de 1944 aquestes tropes aturen la invasió republicana a la Val d'Aran. No obstant això, el refugi de les Ares dona servei als esquiadors de muntanya durant tots els anys del franquisme.

Cal conèixer que en aquells anys, per a circular per la muntanya, cal disposar del conegut *salvoconducto*, un document que acredita la identitat de la persona i el permís per a viatjar d'un lloc en concret a un altre. Aquest document també és necessari fins i tot per als mateixos esquiadors quan competeixen pel Pirineu. Vegeu per exemple el que deien els portaveus de l'esquí del CEC la temporada 1944-1945:

“La tramitación de los salvoconductos para trasladarse a nuestro Pirineo queda suspendida y este es el primer percance antes de comenzar la temporada. Tiempo después, y por las gestiones de la Federación, y elementos interesados se consiguió que la Autoridad militar concediera autorización para trasladarse a La Molina y Núria, pero por los requisitos necesarios, la obtención del salvoconducto requería algunos días. [...] Los salvoconductos tramitados esta temporada para La Molina y Nuria, han sido de 1.014 y hay que tener en cuenta los muchos factores que han impedido sea ésta una temporada normal, De haber sido así, más crecido hubiera sido el número de socios que se hubiesen trasladado a nuestros centros de deportes de invierno.”¹¹⁰

¹¹⁰ Vid. “Sección de Esquí” en Centre Excursionista de Catalunya: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 257-280.

10.1 L'Escola d'Esquí de La Molina

L'Escola d'Esquí de La Molina (EEM) del CEC es crea la temporada 1944-1945 a iniciativa dels esquiadors Alfons Segalàs, Ernest Mullor, Luis Pedrerol i Ezquiel Giró. Cal advertir que, com a escola d'esquí, aquesta és la primera a crear-se en tot l'Estat. L'Escola va organitzar-se seguint el model de l'Escola Nacional d'Esquí Francesa, que en aquell temps estava ubicada a la val d'Isère. Els esquiadors catalans adopten com a mètode d'aprenentatge tècnic l'anomenat "Arlberg" per a l'esquí de turisme i el mètode "Allais" per a l'esquí de competició.

Com a director de l'EEM és escollit Alfons Segalàs i Solé (1914-1987). Ell és el principal impulsor i, alhora, el principal protagonista del paper que l'Escola exerceix fins a la creació el 1962 de la Escuela Nacional d'Esquí. Val a dir que Segalàs recull aquell compromís històric que la Mancomunitat de Catalunya i el CEC manifesten el 1919: Fer que l'esquí es conegui a tots els racons del Pirineu català. Amb aquest propòsit EEM determina una acurada planificació en l'extensió de l'esquí comarcal. Els objectius van més enllà de divulgar l'esquí com a esport, també volen assegurar-se que té successió i continuïtat en les comarques. Per tant, a les comarques on l'EEM té presència, s'imparteixen lliçons tècniques per a principiants, es formen alumnes avançats com a monitors, s'assignen delegats de l'Escola, es dinamitzen entitats esportives, s'organitzen campionats i concursos i, sobretot, s'obté el reconeixement i el suport institucional per a encapçalar projectes de més volada, com són la creació d'algunes estacions d'esquí¹¹¹:

“Todo el empuje que ha llevado y lleva en sí el esquí lo han logrado unos esquiadores que por su resistencia lo han practicado solamente en días inhábiles para sus quehaceres, y por tanto, las horas empleadas para ejercitarse con los esquís, son muy reducidas durante una temporada entera. Es necesario que la juventud de nuestra montañas salga a reemplazarnos, sino la Dirección, en las competiciones, y que se inicien, una vez lograda la técnica, en la enseñanza de este deporte.

Una vez hayamos alcanzado este objeto se habrá dado un paso gigantesco y decisivo para que el esquí tenga entre nosotros la categoría de

¹¹¹ Vid. Rafa, A.: "Antecedentes de la Escuela d'Esquí La Molina", *Montaña, Centro Excursionista de Cataluña*, març-abril de 1969, núm. 120-124, p. 419-421.

gran deporte que merece por sus fantásticas cualidades en todos sus aspectos.

La Escuela de Esquí de La Molina. Consciente del provenir que tiene en nuestro país el esquí, ha establecido en sus estatutos la necesidad de divulgar la enseñanza, no solamente en la sede de nuestra entidad, sino que va a emprender una campaña de enseñanza en todas las pistas de nuestro Pirineo. [...]

Esto es además misión que se impone la Escuela la de extender y dar a conocer el esquí, todavía en fase embrionaria, en la comarca del Pallars, donde existen grandes posibilidades, porque la duración de las nieves en los mismos pueblos es bastante larga.”¹¹²

L'EEM divulga en tot moment una orientació pedagògica que va més enllà de l'esport per l'esport. Al 1945, amb l'escola Betània de Barcelona, s'inicien les primeres curses d'esquí escolar de Catalunya a La Molina. Recordant aquestes primeres experiències pedagògiques, Alfons Segalàs ens deixa escrit quin és per a ell el veritable sentit educatiu de l'esquí.

“Pero, ¿Cómo preparar a la juventud para enfrentarse a las realidades de la vida? Sin duda alguna, en el deporte habremos de encontrar una parte que nos ayudará a resolver el problema. Y el deporte que por excelencia puede crearnos las primeras dificultades y ayudar a templarnos para el futuro, es el trepar por las montañas y rivalizar en un deporte de competición individual como es el esquí. Si inculcamos la lucha a la juventud, una lucha noble, pero empeñada en la victoria, pondremos ante ella dificultades físicas y morales que su espíritu procurará vencer para obtener el goce y el deleite de la victoria, de la misma manera que uno se siente satisfecho cuando en la vida ha logrado triunfar en el esfuerzo de su misión. Pero si difícil es obtener laureles, más difícil es conservarlos, y si el azar o el descuido hacen que estos laureles no sean mantenidos, el ocupar los segundos lugares sin envidias y sin menospreciar el valer de los demás, son dificultades que se ponen delante de la personalidad que se forma y despiertan en ella una moral que la ha de

¹¹² Vid. Alfons Segalàs “Hacia una gran escuela de esquí”, en Centro Excursionista de Cataluña: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946, p. 121-124.

fortalecer ante la derrota y aceptarla como un accidente que le lleva a la comprensión hacia los demás y le da nuevo el vigor para la lucha en su superación.”¹¹³

L'EEM és sens dubte l'element necessari i oportú perquè l'esquí arribi de nou als joves del Pallars Sobirà i de la Val d'Aran. Avui podem afirmar que l'actuació realitzada per l'EEM, en aquests primers anys del franquisme, encara perdura com a llegat entre nosaltres.

10.2 L'esquí torna a la Val d'Aran

L'esquí a la Val d'Aran i també al port de la Bonaigua torna a reprendre la seva activitat però, en aquesta ocasió, ja compta amb la presència d'un important nombre de joves aranesos decidits a fer de l'esquí un esport de primera línia. Això és possible, un cop més, per l'acció del CEC i de l'Escola d'Esquí de La Molina (EEM), que també pretén fer de l'esquí una tasca divulgativa i pedagògica a les poblacions pirinenques.

Al març de 1947, els responsables de l'EEM, Alfons Segalàs, Ernest Mullor i Pepa Planes, travessen el port de la Bonaigua amb esquís fins a Salardú per tal d'oferir el primer curset d'aprenentatge tècnic d'esquí a la Val d'Aran¹¹⁴. En aquest curset de vuit dies participen quinze aranesos demostrant, al final del mateix, en una prova o concurs, una bona preparació per a iniciar-se en l'esquí de competició. Per a la temporada següent es torna a repetir el mateix curset, amb l'objectiu de garantir a la Val d'Aran un nombre suficient d'aficionats que permetin continuar el projecte iniciat. En aquesta segona ocasió, després del curset es disputen curses d'eslàlom i de fons, comptem amb una major participació de joves aranesos, especialment de Salardú i de Vielha. En aquest segon curset participen prop de cent joves i el CEC regalà 85 parells d'esquís¹¹⁵.

“La pugna entre los corredores de Vielha y de Salardú mantuvo una nota de emoción en todas las competiciones. Los de Salardú esquían con mejor técnica, habiendo avanzado mucho en la técnica de esquís paralelos, mientras

¹¹³ Segalàs, Alfons: “ El esquí como labor pedagógica”, *Montaña*, abril 1953, núm. 24, p. 323-326.

¹¹⁴ Vid. *El Mundo Deportivo*, 27 de març de 1947.

¹¹⁵ Vid. Segalàs, Alfons: *Deportes de invierno*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1956, p. 167.

que los de Vielha son más montañeros y suplen la técnica por las piernas y el entrenamiento. Fue un acierto hacer pasar la carrera de fondo por mitad de los pueblos de Arties y Tredos, pues el vecindario pudo seguir la carrera y llegó a entusiasmarse en su desarrollo con un entusiasmo que jamás pudimos sospechar. El esquí ha ganado por completo el Valle de Aran, y es necesario hacer un nuevo esfuerzo el próximo año, y enviar más material. Los esquís que existen son aún insuficientes. Los aficionados deben dejárselos unos a otros. Son pocos los que llevan fijación Kandhar o “longues eurrois” tan necesarios para la técnica moderna. En el Valle hay buenos y entusiastas elementos que están encauzando el auge del esquí. Nos place citar el amigo España de Salardú y el alcalde de Vielha señor Abadia así como elementos de la Productora.”¹¹⁶

Aquestes van ser les primeres competicions locals de la Val d’Aran. A partir d’aquí els aranesos practiquen l’esquí amb més convicció, ja que han copsat que per les condicions de neu a la Val d’Aran, en un futur, ells poden esdevenir els millors esquiadors del país.

Primer curs d’esquí organitzat a Salardú, per l’EEM 1947.
Font: Alfons Segalàs, *Deportes de invierno* (1956)

Als anys cinquanta la Val d’Aran ja compta amb un important nombre d’esquiadors d’un cert nivell i, per això, fan algunes temptatives per tal d’aconseguir concursos d’esquí, tal i com s’han organitzat a Espot els anys 1954, 1955 i 1956. No obstant això, la

¹¹⁶ Vid. C. P.: “En el Valle de Aran a fructificado la semilla”, *El Mundo Deportivo*, 19 de febrer de 1948, p. 4.

competició de nivell a la Val d'Aran no arriba fins al 1958. Aquest és el primer any en què s'organitza un Campionat d'Espanya en el propi territori. En aquest campionat, que porta el nom de VIII Campeonato Nacional de Esquís de E y D, ja es disputa a la zona de Salardú –zona que després ocupa l'Estació de Baqueira-Beret. En aquesta ocasió els esquiadors aranesos són els més destacats.

Rafael Mombiedro i Andrés Ribera en aquells anys corren pel CEC i són dos dels esquiadors classificats per a prendre part el 1952 a l'Olimpíada d'Esports d'Hivern d'Oslo. Malauradament, l'esportista aranès Rafael Mombiedro, tot i ésser present a l'Olimpíada, no hi pot participar per una inoportuna lesió. Josep Moga, un altre aranès, formarà part amb Francesc Viladomat, Lluís Molné, Jaume Talens i Luis Arias de l'equip espanyol en els Jocs de Cortina d'Ampezzo'56. Posteriorment, Josep Moga és l'entrenador de l'Equip Nacional fins l'any 1964, coincidint amb el primer telecadira de l'Estació de Baqueira-Beret. Durant aquests anys els esquiadors aranesos són campions d'Espanya d'esquí alpí en diverses ocasions: Andrés Ribera, el 1954; Rafael Mombiedro, el 1958, i Felip Moga, el 1959.

La màquina llevaneus "Peter" al Port de la Bonaigua.
Font: autor

En aquests anys els esquiadors de la Val d'Aran copsen brillants èxits en els campionats d'esquí estatals. Entre aquests esquiadors en destaquen Josep Moga, Manuel Rúbio, Pere Piqué i Aquilino Ubeira, aquest últim campió de Catalunya d'esquí de fons els anys 1959, 1960 i 1962.

Al 1964 s'obre al públic l'Estació de Baqueira-Beret, tal i com l'esquiador internacional Luis Arias la va idear. Al cap de trenta anys de la seva creació, l'estació d'esquí de Baqueira-Beret obre un accés nou de remuntadors al port de la Bonaigua. Aquest fet té lloc el 1994, i amb aquest equipament el port de la Bonaigua recupera un altre cop aquell ambient esquiador que ja s'ha iniciat en els anys trenta del segle XX. Al 2001, amb l'accés de la Peüllà, molt a prop del refugi de les Ares, l'esquí s'endinsa de ple en els dominis blancs del Port i cap a la banda de les Valls d'Àneu.

10.3 Espot i els primers concursos d'esquí del Pallars

Tal i com havia programat des dels anys trenta el CEC i la seva tasca pedagògica, l'esquí arriba a tots els racons del Pirineu català. En aquest cas perquè l'esquí també arriba al Pallars Sobirà, en Josep Artigas i Jordi Perelló són els professors escollits per l'Escola d'Esquí de La Molina per a impartir les primeres lliçons tècniques d'esquí als joves d'Espot.

Cal recordar que el director de l'Escola és el pallarès Alfons Segalàs i Solé, fill de Llavorsí. Al respecte cal evidenciar l'estima d'en Segalàs per la seva terra, tal i com es demostra en anys posteriors.

En aquells primers cursets del CEC, tots els joves que s'apunten a l'aprenentatge i l'acaben són obsequiats amb uns esquís sense cap cost; abans, però, en una cerimònia solemne, els esquís són beneïts pel capellà del poble¹¹⁷. En total són quinze els alumnes que se'n beneficien, amb classes intenses durant la setmana de Cap d'any i Reis de la temporada 1951-1952. Les classes es fan aprofitant els pendents dels prats més propers a Espot. En el darrer dia, dels vuit que dura el curset, amb presència de les autoritats, es disputa al Pui de Linya una cursa de descens amb cinc portes i dues mànigues. Els dos guanyadors del curset són convidats a participar en un curs de quinze dies de durada a La Molina, amb l'objectiu de perfeccionar els entrenaments, conjuntament amb els

¹¹⁷ Vid. Guilera, José M.: "Inicio y trayectoria del esquí en Cataluña", *Boletín de la Sección de Montaña y CADE - Centro Excursionista de Cataluña*, desembre de 1951, núm. 16, p. 348-365.

esquiadors del CEC¹¹⁸. Així queda constituït el grup d'esquí d'Espot i pren la delegació del CEC el Sr. Silvio Montaña, i com a capità de l'equip el jove Josep Ferrando¹¹⁹. Aquesta experiència es torna a repetir per a la temporada següent, on pràcticament hi participa tot el jovent del poble.

“La Molina ha desplazado a sus monitores al corazón del Pirineo, y, por segunda vez, la juventud de Espot ha conseguido un cursillo intensivo de ocho días, habiendo logrado resultados que a no tardar se harán notar entre las gentes de aquellos valles y quizás en las filas de la competición.”¹²⁰

El CEC, després de realitzar aquests curssets durant dues temporades a Espot, vol anar encara molt més enllà. En la temporada de 1953-1954 arriba una veritable prova de foc per a la població aneuenca. Al 1954, amb motiu del desè aniversari de l'Escola d'Esquí de La Molina, l'Escola celebra l'efemèride amb l'organització del I Concurs d'Esquí del Pallars a Espot els dies 15, 16 i 17 de gener. En aquest campionat participen esquiadors de la categoria de l'andorrà Francesc Viladomat i de l'aranès Rafael Mombiedro. També en destaca una nodrida participació femenina¹²¹.

Després de l'èxit i de l'entusiasme que desperta el Concurs, per a l'any següent, durant els dies 26 i 27 de febrer, l'Escola torna a organitzar una segona edició. Aquest cop sota el patrocini de la Diputació Provincial de Lleida i la Junta Local de Turisme de la Poble de Segur, i l'especial suport de l'alcalde d'Espot, el Sr. Silvio Montaña.

¹¹⁸ Vid. Segalàs, Alfons: *Deportes de invierno*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1956, p. 167-168.

¹¹⁹ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: “Noticiario: Divulgación del esquí en Espot”, *Montaña, Centro Excursionista de Cataluña*, febrer de 1952, núm. 17, p. 28-29.

¹²⁰ Segalàs, Alfons: “El esquí como labor pedagógica”, *Montaña*, abril 1953, núm. 24, p. 323-326.

¹²¹ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: “Noticiario: I Concurso del Pallars”, *Montaña, Centro Excursionista de Catalunya*, febrer de 1954, núm. 29, p. 34-35.

Any 1954. Corredors d'Espot al Pui de Linya en la cursa final de curs de l'EEM.
Font: Alfons Segalàs, *Deportes de invierno* (1956)

La competició es realitza al Pui de Linya, és a dir, en l'entorn del Parc Nacional d'Aigües Tortes i Estany de Sant Maurici. Es tracta de fer una cursa de descens d'uns cinc quilometres, amb 1.530 metres de desnivell. Per a pujar els esquiadors a les pistes es compta amb la col·laboració dels transports que facilita la Hidroelèctrica de Catalunya.

En aquest Concurs participen els millors esquiadors i esquiadores de Catalunya, que es desplacen expressament amb un autocar organitzat per la Federació Catalana d'Esquí i Andorra. A més a més, en el Concurs participen, en dos curses comarcals de 1^a i 2ª categoria, més d'una vintena de joves pallaresos. Aquest segon concurs és tot un èxit que es festeja finalment amb un dinar a l'Hotel Saurat, amb tot un reguitzell d'autoritats públiques i esportives, presidides per Excm. Governador Civil. Unes paraules d'Alfons Segalàs com a director de l'Escola encoratgen la població per acollir una tercera edició del Concurs. A partir de l'experiència d'aquests dos concursos, els responsables del CEC, així com les autoritats comarcals i provincials i el mateix alcalde Silvio Montaña,

propietari de l'Hotel Saurat, ja especulen amb projectes a l'entorn d'una possible estació d'esquí i del futur turístic d'Espot:

“No vamos a descubrir ahora los demás descensos, tanto por el valle de Peguera como por el de Estanyets, sino tan sólo recordarlos con miras al esquí de turismo, que al margen del de competición puede aportar la cantidad de adeptos necesaria en aquella comarca para que la industria hotelera salga de su marasmo invernal, prospere y se modernice [...]

En las varias conversaciones tenidas a raíz de este II Concurso de Esquí del Pallars sacamos la conclusión de que existen proyectos para la revalorización de aquellos valles con vistas a un notable incremento del turismo en plazo no muy légado.

Si la tradicional trayectoria de nuestro CENTRO EXCURSIONISTA DE CATALUÑA ha tenido por base el amor a la montaña de nuestra tierra, facilitando con las contracciones de sus refugios una mayor concurrencia de montañeros a nuestros Pirineos; si hemos tenido el empuje necesario para fundar casi un pueblo donde sólo había un establo, como ha ocurrido con sólo un poco más de cuarto de siglo en La Molina, no ha de ser difícil, ni insuperable arraigar nuestros ideales puramente deportivos y montañeros en una región a la cual llegaron por primera vez unos esquís el 28 de febrero de 1919, gracias a la famosa travesía pirinenca de Estasen, Badia y Soler Coll.

Nuestros esquís abrieron el Pallars invernal de la misma manera que había sido y era explorado y conquistado por los montañeros de la Sección de Montaña, gracias a travesías y escaladas desde las estratégicas bases de sus campamentos de alta montaña, que han tenido en la región d'Espot, tanto en Peguera como principalmente en Sant Maurici, la mayor intensidad.

El fruto de estas actividades se ha manifestado en la edición de publicaciones y cartografía y en la obra y en la obra de nuestro chalet-refugio “José María Blanc”, con lo cual estamos avvicinados en aquella región a causa de su esplendorosa belleza y atractivos montañeros. Sin embargo podía considerarse inédita, en cuanto al esquí de competición, hasta el pasado año, en que a raíz del I Concurso pudieron aquilatarse sus posibilidades

invernales, que han sido plenamente confirmadas en el transcurso del II Concurso.

Y para terminar, séanos permitido copiar del principal periódico de esta ciudad lo que dice en su página frontal del 5 de marzo último.

“La Molina como estación invernal es hoy una magnífica realidad gracias a la visión de unos pioneros que supieron atraer hacia un deporte fascinantes legiones de adeptos que proliferaron en pocos años. Hoteles, construcciones particulares y medios mecánicos de elevación surgieron del valle pirenaico en servicio de los esquiadores, quienes impulsaron la creación de este centro de deportes que enmarcan las cimas del Puigllançada y el Pic d’Alp, centinelas avanzados de la cadena pirenaica de esta región.

Y nosotros podríamos añadir: Somos los mismos pioneros que ya oteamos el Puy de Linya.”¹²²

El III Concurs del Pallars es realitza de l’1 al 4 de febrer de 1956, hi participen els habituals esquiadors del CEC, els andorrans del Club Esquí Envalira i la presència per primer cop d’un esquiador que corre en nom de la Val d’Aran: en Josep Moga, que guanya l’especialitat de Gegant¹²³.

Entre els esquiadors locals cal destacar la participació d’en Jaume Castellarnau, que va ésser el millor en les tres edicions dels Concursos. En el III Concurs destaca la participació d’Antònia Saurat que pot ser considerada com la primera esquiadora del Pallars car en les edicions anteriors no hi ha hagut cap presència femenina.

Amb aquests esdeveniments esportius els joves d’Espot són ja convidats a protagonitzar la primera fornada d’aficionats que anys més tard donaran l’empenta a la creació i al funcionament de l’Estació de Super-Espot.

La relació dels participants en les curses comarcals d’aquests tres concursos, per ordre alfabètic, és la següent:

¹²² Perayre Mora, Joaquín: “El II Concurs de esquí del Pallars”, *Montaña*, abril de 1955, núm. 36, p. 259-263.

¹²³ Vid. Centre Excursionista de Catalunya: “Noticiario: III Concurso del Pallars del CEC”, *Montaña. Centro Excursionista de Cataluña*, gener-febrer, 1956, núm. 41, 70-71.

Participants locals als Concursos d'Esquí alpí del Pallars a Espot

I Concurs (1954)	II Concurs (1955)	III Concurs (1956)
Castellarnau, Jaume	Castellarnau, Jaume	Castellarnau, Jaume
Fernández, Juan	Diaz, G.	Roig, Jesús
Ferrando, José	Ferrando, José	Saurat, Antonia
Lluís, José	Lluís, José	
Lluís, Pedro	Lluís, Pedro	
Roig, Juan	Orteu, R.	
Tartera, Francesc	Roig, Juan	
Tartera, Ramón	Santanach, S.	
Vergés, Josep	Vergés, Josep	

La celebració d'aquets concursos de neu a Espot esdevé un dels principals reptes personals d'Alfons Segalàs. Tal i com ho confirma Josep Guilera en el pròleg del llibre *Deportes de invierno* que Alfons Segalàs escriu al 1956, l'autor pretén atansar l'esquí perquè sigui l'esport bàsic entre la gent pirinenca.

“Este libro ha sido escrito por un nativo de los Pirineos. Su autor es oriundo del pueblo de Llavorsí, en el Pallars. [...] Como corredor primero y como directivo después, conoce a fondo cuales son las mejoras de que es susceptible nuestro deporte y las orientaciones que conviene darle. Ha llegado a la misma conclusión que otros también habían llegado: a la necesidad de convertir el esquí, hasta ahora deporte ciudadano, en deporte básico de la gente de la montaña y de la misma nieve. [...]

Por esto Alfonso Segalàs, dentro de la Escuela de Esquí de la Molina es uno de los adalides de esta campaña ambiciosa del esquí comarcal, que aspira a los nativos de los pueblos que tienen nieve abundante ante la puerta de sus casas tengan mayores aspiraciones que las que han tenido hasta ahora; que encuentren en el deporte del esquí la satisfacción de una vida más grata y recobren el amor por el terruño que los espejuelos de la ciudad va socavando.

Esta es la razón de los concursos anuales de esquí que desde poco se celebran en Espot, de los cursillos que tienen lugar en el Valle de Arán, en Cerdaña, y que habrán de multiplicarse en centenares de valles y pueblos, si queremos que algún día el esquí español pase de un deporte de minorías ciudadanas a deporte de masas, como corresponde a la extensión de nuestra zona montañosa.”¹²⁴

Portada del llibre *Deportes de invierno* que Alfons Segalàs escriu al 1956.

Als anys cinquanta i seixanta alguns grups del jovent d'Esterrí d'Àneu s'inicien de forma particular en aquell esport de neu que han vist practicar als esquiadors del CEC. Ells ho fan aprofitant les copioses nevades i quan la neu arriba a la vall. Aleshores, durant les estones lliures, el joc amb la neu forma part de l'entreteniment lúdic, en una etapa en què la diversió, el risc i l'emoció són allò que més els satisfà. Aquells primers esquís surten dels que ja tenien alguns dels companys d'Espot i d'algun regal particular. No en tenen per a tots, però se'ls deixen els uns als altres, fan curses, salts, pendents

¹²⁴ Segalàs, Alfons: *Deportes de invierno*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1956, p. 1-2.

arriscades i altres pràctiques en qualsevol dels prats més propers a la població. Alguns d'aquests joves han fet el servei militar en companyies pirinenques on han après a esquiar. Els que en saben, n'ensenyen als altres companys i els engresquen en les aventures de la neu. D'aquesta manera arrela l'esquí en una població on la neu a l'hivern és el més abundós.

Un d'aquests joves que en els anys quaranta aprèn a esquiar tot fent el servei militar és en Francisco Cases i Marqués (Sisco de Casa Sansi). Va ser un dels esquiadors més experimentats i aventurers d'Esterri d'Àneu.

En Francisco Cases ingressa l'any 1945 en el Batallón de Cazadores de Montaña Albuerca núm. 2 de Lleida i, després és destinat a Esterri d'Àneu, al manteniment de la maquinària. Al cap de poc temps ingressa voluntàriament a la Companyia d'Esquí i Escalada, i es trasllada a l'estació hivernal de La Molina on s'inicia en l'esquí alpí i de muntanya. Posteriorment, Francisco Cases ocupa altres destinacions: Puigcerdà, Sort, Rialp i, finalment a Arties, on es llicencia l'any 1947. Des de la Val d'Aran ha de travessar amb esquís nombroses vegades el port de la Bonaigua fins a Esterri d'Àneu, algunes tot sol.

En aquests anys, Josep Bessolí, un bon amic d'en Francisco Cases, també travessa el Port, però ell ho fa forçosament per feina, doncs és un dels carters que porta i recull el correu a la Val d'Aran.

Francisco Cases i Marqués (Sisco de Casa Sansi) esquiant a La Molina.

Font: Francisco Cases

Un d'aquells hiverns, cap al 1948, Francisco Cases engresca Sisquet Sastrada i Josep Bessolí per a fer una d'aquelles clàssiques excursions d'esquí. Com a joves plens d'energia, ells també volen fer allò que uns anys enrere feien els esquiadors més experimentats dels centres excursionistes de Catalunya que visiten Esterri d'Àneu. L'aventura d'anar a Montgarri pel port de la Bonaigua, seguint per Argulls i el pla de Beret, és una experiència que només poden gaudir aquells que van de la mà d'un home experimentat com en Francisco Cases. A Montgarri passen la nit, i l'endemà tornen a Esterri d'Àneu seguint el mateix itinerari.

Una mica més tard en Francisco Cases anima Pepito Bessolí per a fer una altra d'aquelles intrèpides aventures, en aquest cas es tracta de pujar amb els esquís des d'Esterri d'Àneu fins al cim del Teso de Son, tal i com han fet aquells primers expedicionaris del CEC l'any 1919, i que han dut els esquís al Pallars i a la Val d'Aran.

En Francisco Soler i Barrera –de casa Poldo de la Guingueta– és un d'aquells joves que prenen part en els cursets d'esquí d'Espot. Ell, que ja és un esquiador experimentat, anima els amics d'Esterri d'Àneu, Josep Bessó i Domingo Cases, a anar a esquiar al port de la Bonaigua. En aquest lloc donen esplai al cos i alhora experimenten les emocions que acompanyen aquesta pràctica.

El joves d'Espot veuen com, de tant en tant, els excursionistes de l'esquí llisquen pel seu territori. També observen el pas d'alguns grups militars fent pràctiques d'esquí i alpines, fins i tot també puguen i baixen diversos cims com el Pui de Linya. És evident que els joves d'Espot tracten d'emular aquestes actuacions, i per a fer-ho, fa temps que compten amb aquells esquís regalats pel CEC als seus companys. Alguns d'aquests esquís són custodiats a l'Hotel Saurat, i en Silvio Montaña delegat de l'Escola d'Esquí del CEC, els deixa per a l'aprenentatge, ja sigui de forma lliure o experimental, o sota l'ajut d'un company més avantatjat. Així que com els joves d'Esterri d'Àneu, els d'Espot llisquen “temeràriament” pels prats més propers al poble, on les “castanyes” són assegurades.

L'esquí va permetre la diversió d'aquests joves aneuencs i, uns anys més tard, la possibilitat que alguns desenvolupessin estacionalment i temporalment la tasca de monitors d'esquí en les primeres estacions modernes del Pallars Sobirà.

Francisco Cases i Marqués amb un company practicant esquí pels voltants d'Esterrí d'Àneu.
Font: Francisco Cases

11 Epíleg: després de cent anys d'història

Per acabar volem apuntar i deixar subratllat un dels missatges que s'ha anat desprenen d'aquesta petita història. Pot ser que aquest missatge també sigui el portador del sentit més profund de tot aquest relat. Aquest sentit, o més ben dit sentiment, rau en aquella tan arrelada vocació de l'excursionisme català: la de fer país, la de fer pàtria. Això, el Centre Excursionista de Catalunya, entitat pionera i alhora hereva de la Renaixença, ho tenia agafat com l'eix principal de tota la seva acció social i cultural. Cal així, avui, valorar-ho, avui que estem mancats de sentiments solidaris, de sentiments col·lectius o de sentiments patriòtics.

El CEC, així com d'altres entitats esportives i culturals de l'època, tot el que va fer en l'esquí i per a l'esquí o en altres àmbits, en el fons també ho va fer per a Catalunya i per Catalunya. Avui, que ningú ho dubti, els hem d'estar tots ben agraïts. Potser també ens caldria recuperar el seu llegat, aquest sentiment més profund que avui, quan pensem i fem les coses, no solament hem de pensar i fer-les per a nosaltres, sinó que també hem de pensar en els altres i en els que deixem o deixarem.

Avui nosaltres, amb la distància del temps, hem volgut recuperar i posar de relleu per a la nostra memòria històrica aquells antecedents que, al voltant de l'esquí, atorgaren a les Valls d'Àneu i a Val d'Aran la possibilitat d'albirar nous horitzons.

Aquells homes i dones de l'excursionisme que anaven amb els esquís amunt i avall fent un esport noble per Catalunya, i també aquells joves de les Valls d'Àneu i de la Val d'Aran que volien imitar-los, avui han arribat fins a nosaltres. Tots ells ens han explicat, ens han fet reviure records, coses que no sabíem; nosaltres, al cap i a la fi ens els hem escoltat.

Si es vol, deixem ara oberta la possibilitat de la continuïtat històrica i la de poder trobar en aquests fets alguna lliçó o camí, així com també algun paral·lelisme o semblança amb els moments actuals.

Sabadell, 9 de gener de 2015.

Cronologia

Any	Fets més destacats al voltant de l'esquí a les Valls d'Àneu
1904	Joaquim Morelló presenta "Les Valls d'Àneu" al <i>Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya</i> (CEC). Joaquim Morelló proposa la conveniència de marcar els itineraris del Pirineu i el condicionament dels refugis de muntanya.
1905	El Ministerio de Obras y Carreteras té en projecte la construcció del túnel de la Bonaigua.
1906	Juli Soler publica al <i>Butlletí del CEC: La Vall d'Aran</i> . Creació del Centre Excursionista de Lleida.
1908	Data d'inici dels esports de neu a Rasos de Peguera, per un grup de joves del Centre Excursionista de Catalunya. Creació de la Secció d'Esports de Muntanya del CEC.
1909	Al Matagalls (Montseny) se celebra el Primer Concurs Català de Luges, que representa la primera competició d'esports d'hivern de tot l'Estat. Inauguració del refugi d'Ull de Ter, propietat del CEC.
1910	Primera Trobada d'Entitats Excursionistes a Poblet.
1911	El CEC organitza la Gran Setmana Sports de Neu a Ribes de Freser. Celebració a Lleida del 1r Congrés d'Entitats Excursionistes de Catalunya.
1912	Celebració de la Primera Competició Internacional d'Esquí a La Molina i a la Collada de Toses.
1917	Inauguració del refugi de la Renclusa, propietat del CEC.
1919	Expedició amb esquís a la Val d'Aran, organitzada per la Mancomunitat de Catalunya. Primeres demostracions d'esquí a Espot. Primeres demostracions d'esquí a la Val d'Aran. Se sol·licita la possibilitat de condicionar els coberts de la Mare de Déu de les Ares com a refugi de Muntanya. Arriba la carretera fins a Esterri d'Àneu i el primer taxi des de Tremp. S'estableix una línia regular de cotxes entre Barcelona i Esterri d'Àneu.
1920	Es crea la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya, sota la presidència de Cèsar August Torras.
1922	El tren arriba a La Molina, que es configura com la primera estació d'esquí de Catalunya.

	Lluís Estasen, Soler Coll, C. Feliu i Enric Ribera executen la primera ascensió hivernal a l'Aneto de tot l'Estat.
1923	S'obre la carretera del port de la Bonaigua fins la Val d'Aran. Travessia amb esquís des de la Val d'Aran a Espot passant pel port de Ratera.
1924	Inauguració de la carretera fins la Val d'Aran. Organització a la Bonaigua dels refugis de les Ares, Cap del Port i Ticolet.
1925	Inauguració del Xalet Refugi de La Molina, propietat del CEC. Arriba la línia de telèfon a València d'Àneu. Primer curset d'aprenentatge d'esquí a La Molina
1926	De l'1 al 5 d'abril Josep Maria Guilera fa una excursió amb esquís al Pallars, on elogia la tasca dels refugis de la Bonaigua. S'inicien les obres del túnel de Vielha.
1930	Es constitueix la Federació Catalana d'Entitats Excursionistes, sota la presidència de Francesc Maspons i Anglasesell. Excursió amb esquís de Josep Torent i Sostres al cercle Gerber. El refugi de les Ares presta servei als esquiadors de la Bonaigua. Aquest any es tripliquen els bitlles de tren a La Molina.
1931	1r Saló Català de l'Esquí. 1r Saló Sabadellenc de l'Esquí. Cursets de gimnàstica amb esquís organitzats pel CEC i l'Ateneu de Barcelona impartits pel professor Rossenzweig, al gimnàs de Garcia Alsina. Inauguració del tren cremallera de Núria. Constitució del Comitè Català de Refugis de Muntanya.
1932	II Saló Català de l'Esquí.
1933	Constitució de la Federació d'Esquí de Catalunya. Importància de la situació estratègica dels refugis del port de la Bonaigua. El CEC considera la Bonaigua com l'estació d'esquí més coneguda del Pirineu central. Apareix <i>Catalunya Atlètica</i> (205 mm x 265 mm; en 14 pàgines) revista que incorpora cròniques i articles d'atletisme, d'esquí i de muntanya.
1934	Excursió de Nadal a Montgarri pel port de la Bonaigua. Creació de la Secció d'Esquí del Centre Excursionista de Catalunya. III Saló Català de l'Esquí. <i>La Veu de Catalunya</i> contempla en el "Butlletí de la neu" informació de l'estació d'esquí de la Bonaigua. Constitució de la <i>Federación Española de Esquí</i> .

	<p>La Molina celebra el XXV aniversari dels esports de neu a Catalunya. Espectacle a La Molina de Sigmund Ruud, campió mundial de salts.</p> <p>En la temporada 1934/1935 pugen els primers autocars d'esquiadors a Espot i a la Bonaigua.</p>
1935	<p>Excursió amb esquí d'en Joan Tous i Casals d'Esterrí d'Àneu a Montgarri.</p> <p>IV Saló Català de l'Esquí.</p> <p>Apareix <i>L'Esquí</i>, primera revista especialitzada del sector, editada pel Club d'Esquí de Catalunya del Centre Excursionista de Catalunya.</p> <p>El tren de La Molina registra més de cinc mil bitlles.</p> <p>Celebració al mes de març a La Molina dels primers Campionats d'Espanya d'Esquí.</p> <p>S'instal·la el primer "cable telesquí" dels Pirineus a l'estació d'Envalira (Andorra)</p>
1936	<p>La Bonaigua és considerat per la Federació d'Esquí de Catalunya com un centre d'esquí.</p> <p>Primers cursets d'esquí a La Molina lliurats per K. A. Henkel professor de la tècnica d'Albert (viratge en paral·lel)</p> <p>Es crea el Comitè d'Esquí Femení de la Secció d'Esquí del CEC.</p> <p>En plena Guerra Civil es constitueix la Companyia Pirenaica d'Esquiadors.</p> <p>La FEC compta amb vint-i-sis entitats afiliades.</p>
1943	<p>A La Molina s'inaugura el primer telesquí d'Espanya.</p> <p>Inauguració del Refugi Josep Maria Blanc a l'estany Tort de Peguera.</p> <p>Luis Pedrerol publica <i>Esquí de descenso</i>, el llibre tècnic més difós fins al 1975.</p>
1944	<p>Creació a La Molina de la primera Escola d'Esquí del CEC.</p> <p>Entra en funcionament al Port de la Bonaigua la "Peter", una nova màquina llevaneus.</p>
1947	<p>La Val d'Aran acull el primer curset de l'Escola d'Esquí de La Molina</p>
1948	<p>Inauguració del túnel de Vielha.</p>
1952	<p>Espot acull el 1r curs d'esquí de l'Escola d'Esquí del CEC.</p>
1952	<p>Espot acull el 2n curs d'esquí de l'Escola d'Esquí del CEC.</p>
1954	<p>I Concurs d'Esquí del Pallars a Espot.</p>
1955	<p>II Concurs d'Esquí del Pallars a Espot.</p> <p>Primer gran itinerari de l'Alta Ruta Pirinenca amb esquís (Bielsa-Refugi de les Ares)</p>
1956	<p>III Concurs d'Esquí del Pallars a Espot.</p> <p>Lluís Segalàs publica <i>Deportes de invierno</i>.</p>
1958	<p>Celebració a la Val d'Aran del VIII <i>Campeonato Nacional de Esquís de E y D</i>.</p>
1959	<p>Primer Rally d'Esquí de Muntanya (Hospital de Viella-Espot)</p>
1962	<p>Creació de la <i>Escuela Española de Esquí</i>.</p>
1964	<p>Creació de l'estació d'esquí de Baqueira-Beret.</p>
1967	<p>Creació de l'estació d'esquí de Llessui</p>

1968	Creació de l'estació d'esquí de Super-Espot.
1974	Creació de l'estació d'esquí de La Tuca.
1986	Creació de l'estació d'esquí de Port-Ainé.
1988	Creació de l'estació d'esquí de Boí Taüll.
1994	Baqueira-Beret obre l'accés de remuntadors al port de la Bonaigua.
2001	Darrer accés de l'Estació de Baqueira-Beret a la Bonaigua per la zona de la Peüllà.
2007	Es publica l'article "Els inicis de l'esquí al port de la Bonaigua", <i>Navius</i> , Consell Cultural de les Valls d'Àneu, desembre de 2007, núm. 4, p. 4-6.
2008	Centenari dels esports de neu a Catalunya.
2011	Exposició a l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i presentació del catàleg <i>L'esquí al port de la Bonaigua. Una aproximació a la seva història, 1919-1936</i> .

Bibliografia

- ABELLA, Jordi; CUENCA, Josep M^a; ROS, Ignasi; TUGUÉS, Josep: *El Pallars revisat. La mirada fotogràfica de Joaquim Morelló a principis de segle XX*, Edicions Garsineu, Tremp, 2002.
- ALBAREDA CAMPMANY, Miquel: *Nocions d'esquí*. Pròleg de Josep M.ª Guilera, Atenes A. G., Barcelona, 1933.
- ALBESA, Carles: *Cèsar August Torras*, Ed. Columna, Barcelona, 1994.
- ANÒNIMA: “L'esport de l'ski a Catalunya”, *L'Esport Català*, 16 de febrer de 1926, núm. 46, p. 1.
- ANÒNIMA: *Lérida Huesca y el Pirineo Centra: Guia de 1931*, Ediciones Gráficas, Barcelona, 1931.
- AYUNTAMIENTO DE LÉRIDA: *Lérida y el Vall de Aran: Albuñ*, Edicions Catalònia, Barcelona, 1924.
- BATISTA I ROCA, J. M.: *Manual d'excursionisme*, Ed. Barcino, Barcelona, 1927.
- BERTRANS SOLANA, Josep: *La Vall d'Aran: (Suïssa Catalana)*, Imp. L'Avenç, Barcelona, 1931.
- BLANCO, Joan; JIMÉNEZ, Antonio; RELLA, Ferran: *El fons Corbera i les Valls d'Àneu (1880-1968)*, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, Esterri d'Àneu, 2002.
- BLANCO, Joan; JIMÉNEZ, Antonio; RELLA, Ferran: *El fons Tous i les Valls d'Àneu (1935-1984)*, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, Esterri d'Àneu, 2003.
- BORRELL, Josep i SANVICENÇ, Paquita: *La Renaixença a Lleida*, Edicions de la Universitat de Lleida, 1998.
- BRASÓ I RIUS, Jordi: “Evolución de la progresión metodológica para el aprendizaje del esquí alpino, de 1913 a 2012”, *EmásF: revista digital de educación física*, 2012, núm. 19, p. 65-76.
- C. P.: “En el Valle de Aran a fructificado la semilla”, *El Mundo Deportivo*, 19 de febrer de 1948, p. 4.
- CARDONA, Margarida; DUPRÉ, Lluís: *Esports de neu a Catalunya*, Ed. Montblanc – Martí, CEC, Barcelona, 1985.

- CASALS SOLER, M.: *Gimnasia, juegos y deportes. Manual de educación física recreativa*, Lib. Imp. Casals, Barcelona, 1930.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: “Crònica. Secció d’esquí: Constitució de la Federació Espanyola d’Esquí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre de 1934, núm. 474, p. 438.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: “Crònica. Secció d’esquí: Lliçons d’esquí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, desembre de 1934, núm. 475, p. 474.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: “Els esports d’hivern a Catalunya”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1909, núm. 169, p. 37-44.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA: *Sports d’hivern*, CEC, Barcelona, 1913.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEIDA: “Qué serà lo Butlletí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda*, núm. 1, gener de 1908, p. 1.
- CENTRO EXCURSIONISTA DE CATALUÑA: *Anales del Centro Excursionista de Cataluña, 1939-1945*, Barcelona, 1946.
- CODINA, Salvador: “Excursió al Port de la Bonaigua”, *Butlletí Centre Excursionista “Sabadell”*, abril-maig-juny de 1932, núm. 43, p. 136-138.
- CONGRESOS EXCURSIONISTES CATALANS: (Congresos Excursionistes Catalans) *Volum I. Deliberacions del Primer Congrés Excursionista Català reunit a Lleyda los dies 24, 25 y 26 de juny de 1911 y relació dels actes celebrats en honor dels congressistes*, Est. Sol y Benet, Lleyda, 1911.
- EDWARDS, A.: *Ski*, Imp. Universitaria, Santiago de Chile, 1934.
- ESTASEN, Lluís: “El Pallars en Skis”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, desembre de 1926, núm. 379, p. 441-447.
- ESTASEN, Lluís: “El Ski a la Vall d’Aran”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, novembre-desembre de 1919, núm. 298-299, p. 281-302.
- FAURA, Enric: *Antologia literària excursionista catalana*, Garsineu Edicions, Tremp, 2002.
- FEDERACIÓ D’ESQUÍ DE CATALUNYA: *Anuari de l’esquí català, 1936*, Federació d’Esquí de Catalunya, Barcelona, 1936.
- GODÀS, Frederic: en *Congressos Excursionistes Catalans, Volum I: Deliberacions del Primer Congrés Excursionista Català*, Estampa Sol y Benet, Lleyda, 1911.
- GOYONECHEA, C.: “Alpinismo. El Valle de Arán”, *Heraldo Deportivo*, 15 de maig de 1921, núm. 216, p. 175-177.

- GUILERA I ALBINYANA, Josep M^a: *Excursions pels Pirineus i els Alps*, Lib. Catalònia, Barcelona, 1927.
- GUILERA, José M^a: “Inicio i trayectoria del esquí en Cataluña”, *Boletín de la Sección de Montaña y CADE - Centro Excursionista de Cataluña*, desembre de 1951, núm. 16, p. 348-365.
- GUILERA, Josep M^a: *Carnet d'un esquiador (1915-1930)*, Lib. Catalònia, Barcelona, 1931.
- GUILERA, Josep Maria: “Catalunya país per als esquiadors”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, març de 1933, núm. 454, p. 85-93.
- GUILERA, Josep Maria: “II Saló d'esquí de Catalunya”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933, p. 36-39.
- GUILERA, Josep Maria: *Excursions pels Pirineus*, Aymá Editor, Barcelona, 1959.
- JOLIS FELISART, Agustín: *La conquista de la montaña: Historia del montañismo en el mundo entero*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1954.
- LASERRA, V. de: *Deportes de nieve*, Ed. Sintés, Barcelona, 1954. (2ª edició)
- LASERRA, V. de: *Sports de nieve*, Ed. Sintés, s.a. (1915)
- M. S.: “L'esquí a Tarragona”, *L'Esquí*, març de 1936, núm. 3, p. 37-38.
- MADOZ, Pascual: *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragò al “Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar-tomo”, de Pascual Madoz, amb pròleg d'Antoni Pladevall*, Curial, Barcelona, 1982.
- MARTÍNEZ EMBID, Alberto: *El esquí en Sallent: Tras las huellas del centenario I. (1905-1919)*, Ayuntamiento de Sallent de Gallego, Sallent de Gallego, 2007.
- MARTÍNEZ EMBID, Alberto: *El esquí en Sallent: Tras las huellas del centenario II. (1920-1950)*, Ayuntamiento de Sallent de Gallego, Sallent de Gallego, 2007.
- MASPONS Y LABRÓS, Francisco de S.: (Centre Excursionista de Catalunya) *L'excursionisme català* (Discurs llegit lo dia 1er de febrer per lo president del Centre D. Francisco de S. Maspons y Labrós en la solemne sessió inaugural de 1894), Tip. La Acadèmia de Serra Germans y Rusell, Barcelona, 1894.
- MIRÓ, Ramón: *Verdaguer i els Pirineus. Antologia*, Editorial Garsineu, Tremp, 2004.
- MORELLÓ, Joaquim: *La Vall d'Àneu*, Tip. “L'Avenç”, Barcelona, 1904.

- MULLOR, Ernest: “Crònica. Secció d’esquí: Memòria curs 1935-1936”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, agost de 1936, núm. 495, p. 322-324.
- MURÚA VALERDI, Julio: “Carretera pirenaica Esterri a Viella (Lérida)”, *Revista de Obras públicas*, 1915, núm. 2058, p. 113-117.
- O. F.: “Excursió de Nadal a Montgarri” *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1935, núm. 477, p. 45-47.
- PEDREROL, Luis: *Esquí de descenso*, Editorial Juventut, Barcelona, 1943.
- PERAYRE MORA, Joaquín: “El II Concurs de esquí del Pallars”, *Montaña*, abril de 1955, núm. 36, p. 259-263.
- PINAZO, Antonio: “El pervenir turístic del Pirineu”, *Catalunya atlètica*, setembre de 1934, núm. 11.
- PUJOL I ALGUERÓ, F.: (Biblioteca de Sociològica Contemporània) *Tècnica de l’excursionisme*. Pròleg d’A. Rovira i Virgili. Secció A. Op. I, Ed. Norma, Barcelona, 1936.
- PUJOL I ALGUERÓ, F.: *Del nostre excursionisme. Pròleg de Prudenci Bertrana* (Llibreria Espanyola), Barcelona, 1931.
- RAFA, A.: “Antecedentes de la Escuela d’Esquí La Molina”, *Montaña, Centro Excursionista de Cataluña*, març-abril de 1969, núm. 120-124, p. 419-421.
- RAMON I VIDAL, Jaume de: *El Regiment Pirinenc núm. 1 de Catalunya*, Editor Rafael Dalmau, Barcelona, 2004.
- REIG I PALAU, Josep: *El Valle de Aran, Lérida*, Grab y Est. J. Thomas y Cia., Barcelona, 1896.
- RIBERA LLONC, Jordi: *A l’ombra del Castell. Esterri d’Àneu i les Valls d’Àneu del 835 al 1939*, Pagès Editors, Lleida, 2007.
- RIEMKASTEN, F; LEUTELT, R.: *El arte de esquiar administrado con buen humor*, Editorial Sagitario, Barcelona, 1947.
- ROMANI, Daniel: *L’esquí a Catalunya. 100 anys d’història*, Centre Excursionista de Catalunya-Eumo Editorial, Vic, 2008.
- SEGALÀS SOLÈ, Alfons: *Carnet d’un Milicià-Soldat (1936-1939)*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1986.
- SEGALÀS, Alfons: “El esquí como labor pedagógica”, *Montaña*, abril 1953, núm. 24, p. 323-326.

- SEGALÀS, Alfons: *Deportes de invierno*, Editorial Hispano-Europea, Barcelona, 1956.
- SOLER SANTALÓ, Juli: *Excursions per l'Alta Ribagorça*, Editorial Garsineu, Tremp, 2003.
- SOLER Santaló, Juli: *La vall d'Aran: Guia Monogràfica de la Comarca*, Editorial Garsineu, Tremp, 1998.
- TORENT I SOSTRES, Josep: “Els cercles de Gerbé, Saburedo i Colomé, amb esquís”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 1933, p. 41-42.
- TORENT I SOSTRES, Josep: “Els cercles de Gerbé, Saburedo i Colomé, amb esquís”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, febrer de 1936, núm. 489, p. 49-57.
- TORREBADELLA FLIX, Xavier: *150 anys d'esport a les terres de Lleida, 1850-2000*, Consell Català de l'Esport, Lleida, 2003.
- TORREBADELLA I FLIX, Xavier: “Els inicis de l'esquí al port de la Bonaigua”, *Navius*, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, desembre de 2007, núm. 4, p. 4-6.
- TORREBADELLA I FLIX, Xavier: *L'esquí al port de la Bonaigua. Una aproximació a la seva història, 1919-1936*, Garsineu Edicions, Ecomuseu de les Valls d'Àneu, Tremp, 2011. [Pròleg Feliu Izard Forrallad]
- VERDAGUER, Jacinto: *Excursions i viatges*, La Il·lustració Catalana, Barcelona, 1887.
- VILADEVALL, Antonio: *El Valle de Aran, La lectura, revista de ciencias y de artes*, Madrid, setembre de 1907, núm. 81, p. 70-83.
- VILARÓ, F. Xavier: “Les activitats de la Secció d'Esquí”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, octubre de 1935, núm. 485, p. 394-398.
- VV. AA.: *L'excursionisme a Lleida (1884-1936)*, Quaderns de Divulgació Ciutadana, Col·lecció La Banqueta, Ajuntament de Lleida, 1995.
- ZAR, Adolphe i BARBLAN, Pierre: *Gimnàstica amb esquís*. Traduïda del llibre “L'Art du Skí (Versió francesa de Fèlix Krahnstoever)”, Esbart d'Esports de Neu de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Barcelona, 1931.

12 Centres documentals consultats:

Arxiu Comarcal de la Noguera (Balaguer)
Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà (Sort)
Arxiu Consell Cultural de les Valls d'Àneu (Esterrí d'Àneu)
Arxiu de les Valls d'Àneu (Esterrí d'Àneu)
Arxiu Ecomuseu de les Valls d'Àneu (Esterrí d'Àneu)
Arxiu i Biblioteca Centre Excursionista de Catalunya (Barcelona)
Arxiu i Biblioteca de Feliu Izard Forrallad (Lleida)
Arxiu i Biblioteca Xavier Torredadella i Flix (Lleida)
Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
Biblioteca del Consell Català de l'Esport (Barcelona)
Biblioteca Unió Excursionista de Sabadell
Institut d'Estudis Ilerdencs (Lleida)
Hemeroteca digital de *La Vanguardia*
Hemeroteca digital de *El Mundo Deportivo*

L'autor:

XAVIER TORREBADELLA I FLIX, natural de Lleida (1962) i resident a Sabadell, és Llicenciat en Educació Física per la Universitat de Barcelona i doctor per la Universitat de Lleida; professor per oposició en l'ensenyament secundari. Ha impartit classes en Educació Física en els instituts Pere Borrell (Puigcerdà), Hug Roger III (Sort) i SES Morelló (Esterra d'Àneu). En l'actualitat és professor a l'Institut Centre d'Alt Rendiment Esportiu de Sant Cugat del Vallès i, des del curs 2008/09, professor Associat a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Didàctica de l'Expressió, Musical, Plàstica i Corporal. Investigador en el Grup d'Investigació Social i Educativa en l'Activitat Física i l'Esport, reconegut per AGAUR (GISEAFE, 2014 SGR 1240) de l'Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya (Barcelona). Actualment investiga al voltant de la Història Social i Documental de l'Educació Física i l'Esport a Espanya entre 1800 a 1939. Expert en les fonts bibliogràfiques de la matèria en el període d'estudi. Ha publicat nombrosos articles en revistes nacionals i internacionals [<http://orcid.org/0000-0002-1922-6785>].

